

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία

Βαρβάρα Μπουκουβάλα, Εφέτης Δ.Δ.-Δ.Ν.

I. Εισαγωγικά

Μια νέα νομική έννοια αναδύεται στο κοσμοπολίτικο δίκαιό μας. Η έννοια του υπερβολικού formalισμού¹, που περιγράφει, μάλλον με μια υποτιμητική φορά των λέξεων, την τάση των δικαστηρίων να απορρίπτουν ένδικα βοηθήματα για τυπικούς λόγους, με αυστηρές και ανελαστικές ερμηνείες, παραγνωρίζοντας την ουσία της υπόθεσης.

Τι σημαίνει, όμως, formalισμός; Η έννοια του formalισμού έχει προσλάβει αρνητικό πρόσημο στην καθομιλουμένη γλώσσα. Formalισμός είναι ο υπερτονισμός της μορφής, του τύπου, των εξωτερικών χαρακτηριστικών, με αντίστοιχη υποβάθμιση της ουσίας, του περιεχομένου². Από επιστημονική άποψη, ο formalισμός αποδίδει κυρίαρχη προτεραιότητα στους τύπους (των δικονομικών διατάξεων εν προκειμένω) ενίοτε σε βάρος του ίδιου του περιεχομένου, της ουσίας μιας υπόθεσης³.

Η έννοια του formalισμού έχει διακλαδικό επιστημονικό χαρακτήρα, τεράστιο φιλοσοφικό και εννοιολογικό βάρος, βάθος και πλάτος και ενίοτε αρνητικές συνδηλώσεις, κι ως εκ τούτου, αδυνατούμε να την ορίσουμε, υπό τις απαιτήσεις μιας

1 Αυτή την έννοια χρησιμοποιεί και ο Λ. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2025, σ.321.

2 https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82 (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

3 <https://www.lexigram.gr/lex/enni/%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82#Hist0> (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

αυστηρά νομικής ανάλυσης, στο πλαίσιο του παρόντος, σύντομου άρθρου⁴. Έτσι, αναγκαστικά, θα περιοριστούμε να προσεγγίσουμε την έννοια, όπως φαίνεται να τη δέχεται στην πράξη το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Το δικαστήριο του Στρασβούργου φαίνεται με την έννοια του υπερβολικού formalισμού (*excessive formalism/excessif formalisme*) ή της υπερβολικής τυπολατρίας⁵ να περιγράφει την τάση των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν τους δικονομικούς κανόνες με υπερβολική αυστηρότητα, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις πραγματικές και νομικές συνθήκες της διαφοράς και το θεμελιώδες δικαίωμα του διαδίκου να έχει πρόσβαση σε δικαστήριο, προκειμένου να κριθεί επί της ουσίας η υπόθεσή του. Μ' αυτή την έννοια, κατά το ΕΔΔΑ, η ερμηνεία και εφαρμογή των θετών δικονομικών κανόνων δικαίου, υπό τις νομικές και πραγματικές περιστάσεις της υπόθεσης, μπορεί να καθίσταται ενίοτε ιδιαίτερα τυπολατρική⁶.

Πέρα από τις λέξεις, όμως, πού βρίσκεται η ισορροπία, η χρυσή τομή, το πολυπόθητο μέτρο; Πότε η εφαρμογή των δικονομικών κανόνων, που αποτελούν εν ισχύ κανόνες δικαίου της έννομης τάξης οι οποίοι καλούνται υποχρεωτικά προς εφαρμογή από το δικαστήριο, αποτελεί απλώς τήρηση της διαδικαστικής νομιμότητας της δίκης, την οποία υποχρεούται ο δικαστής να υπηρετεί, και πότε καταλήγει να είναι υπερβολικός formalισμός ο οποίος οδηγεί σε παραβίαση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας; Και τούτο, αφού ληφθεί υπόψη ότι το ίδιο το ΕΔΔΑ δεν θεωρεί κάθε εφαρμογή δικονομικού κανόνα που οδηγεί στην απόρριψη ενός ένδικου βοηθήματος ή μέσου ως υπερβολικό formalισμό. Αντιθέτως, το δικαστήριο τονίζει ότι θα πρέπει να

4 Βλ. μια απόπειρα, μάλλον όχι και τόσο επιτυχής, προσέγγισης της έννοιας, λόγω των περιορισμών, προφανώς, του μεγέθους ενός άρθρου, σε O. Shcherbaniuk/ T. Bohdanevych, *The Doctrine of Excessive Formalism in the Legal Theory and Practice of the European Court of Human Rights*, *Frontiers in Law*, 3/2024, σ.15-21(15-16).

5 Βλ. την επιλογή αυτής της έννοιας, I. Φαρσεδάκη/Χ. Σατλάνη, *Η υπερβολικά τυπολατρική προσέγγιση ποινικοδικονομικών διατάξεων ως φραγμός στην Αλήθεια και στη Δικαιοσύνη*, *ΠοινΔικ*, 3/2013, σ. 252 – 274. Στο παρόν κείμενο επιλέχθηκε η έννοια του υπερβολικού formalισμού για να αναδειχθεί ότι υπάρχει, πάντως, και μια άλλη εκδοχή, ήτοι η περίπτωση του αναγκαίου, γόνιμου και αιτιώδους formalισμού που είναι απαραίτητη για τη διεξαγωγή της δίκης. Πρόσφατα ο Ηλίας Κουβαράς προσέφερε στη θεωρία την έννοια του δικονομισμού, βλ. Η. Κουβαράς, *Το παραδεκτό στη διοικητική δίκη*, 2021, σ. 109 επ.

6 Κατ' άλλη εκδοχή, πρόκειται για "τάση σχετικοποίησης των προϋποθέσεων του παραδεκτού", Θ. Δαλακούρας, *Σύγχρονα διακυβεύματα της ποινικής δίκης υπό το φως των αρχών του κράτους δικαίου σε Μ. Καϊάφα- Γκμπάντι (επιμ.), Η ενδυνάμωση του κράτους δικαίου στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις και στην Ελλάδα*, *Πρακτικά Συνεδρίου 17-18 Μαρτίου 2023*, 2023, σ. 147 επ.(160).

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

αποφεύγεται εκ μέρους του εθνικού δικαστή η ελαστική ερμηνεία των δικονομικών νόμων, καθώς τούτο θα οδηγούσε σε κατάργησή τους μέσω της ερμηνείας⁷.

Θα ξεκινήσουμε, ωστόσο, από τη βασική και θεμελιώδη αρχή που (πρέπει να) διέπει κάθε δίκη, ώστε να θέσουμε τη συζήτηση στο σωστό της πλαίσιο. Η δίκη απαιτεί τη ρύθμισή της από τον νομοθέτη με τη θέσπιση κανόνων δικαίου, οι οποίοι από τη φύση τους και εν όψει του ρυθμιζόμενου αντικείμενου έχουν δικονομικό περιεχόμενο. Οι δικονομικοί κανόνες έχουν ως σκοπό την πάταξη της δικαστικής αυθαιρεσίας, τον αποκλεισμό της διακριτικής ευχέρειας του δικαστή, την εφαρμογή της δικονομικής ισότητας, τη θεσμική και χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, την προστασία των διαδικιών από τις παρελκυστικές τακτικές ή τα τεχνάσματα καθυστέρησης των αντιδίκων τους⁸, καθώς και την ασφάλεια δικαίου⁹. Ο Jhering έλεγε, «ο τύπος είναι ο ορκισμένος εχθρός της αυθαιρεσίας, η δίδυμη αδελφή της ελευθερίας». Περαιτέρω, οι δικονομικοί κανόνες (πρέπει να) εφαρμόζονται ως κανόνες θεσμικής οργάνωσης του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας με σκοπό να κριθεί υπό καθεστώς αμεροληψίας το ουσιαστικό αντικείμενο της δίκης¹⁰. Εξάλλου, στη θεωρία των πηγών του δικαίου το ουσιαστικό δίκαιο δεν διακρίνεται από το δικονομικό. Έτσι, οι κανόνες του δικονομικού δικαίου έχουν ως εγγενή τους σκοπό την επίλυση των συγκρούσεων ή των αμφισβητήσεων που δημιουργούνται κατά την εφαρμογή του ουσιαστικού δικαίου¹¹. Οι δικονομικοί κανόνες στις λατινογενείς γλώσσες έχουν τη ρίζα τους στο ρήμα *procedere* που σημαίνει προχωρώ και ήδη η ετυμολογία μας αποκαλύπτει ότι οι

7 ΕΔΔΑ, Walchli κατά Γαλλίας, 26 Ιουλίου 2007, 35787/03, § 29, Πέκας κατά Ελλάδας Ν° 2, 10 Σεπτεμβρίου 2010, 33067/08, § 30.

8 Lettre de la deuxième chambre civile N°14 - Février 2025 (Focus sur le formalisme excessif), σ.32 επ. σε <https://www.courdecassation.fr/publications/lettre-de-la-deuxieme-chambre-civile/ndeg14-fevrier-2025/focus-sur-le-formalisme-excessif> (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

9 B. Henry, Qu' entend-on par le formalisme excessif en droit processuel σε [HTTPS://WWW.VILLAGE-JUSTICE.COM/ARTICLES/ENTEND-PAR-FORMALISME-EXCESSIF-DROIT-PROCESSUEL,55154.HTML](https://www.village-justice.com/articles/entend-par-formalisme-excessif-droit-processuel,55154.html)

10 Δεν μπορεί το δικονομικό σύστημα να ερμηνεύεται και να χρησιμοποιείται κατά τρόπο ώστε να άγει σε παρεμπόδιση εξετάσεως του ουσιαστικού ζητήματος της δίκης, Α. Ράντος, Επίδραση της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ στην ενίσχυση της αξιώσεως αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και ακροάσεως, σε Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Η πολιτική δίκη υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ, 2008, σ. 139.

11 V. Rétornaz, L'interdiction du formalisme excessif en procédure civile, thèse, 2013, σ.120 σε <https://libra.unine.ch/server/api/core/bitstreams/8984ef21-2c6f-4d74-a716-0d49230ec88c/content> (τελευταία πρόσβαση στις 10-3-2026).

κανόνες αυτοί χαράσσουν την πορεία που πρέπει να ακολουθηθεί για να οδηγηθεί η δίκη σε αίσιο πέρας.

Έτσι, εκτός από τον υπερβολικό formalισμό, πρέπει να υπάρχει και ένας άλλος formalισμός¹², απαλλαγμένος από τις αρνητικές συνδηλώσεις του (το επίθετο υπερβολικός). Σε κάθε περίπτωση, αυτό που θέλουμε να τονίσουμε με την επιλογή και το παιχνίδι των λέξεων υπερβολικός formalισμός και εν συνεχεία αιτιώδης formalισμός, που δανειστήκαμε από τη γαλλική θεωρία, είναι ότι το ΕΔΔΑ δεν αμφισβητεί τη θεμιτή και αναπόφευκτη θέση σε ισχύ και εφαρμογή των δικονομικών κανόνων για τη διεξαγωγή της δίκης¹³. Το ΕΔΔΑ ελέγχει και κυρώνει την υπερβολική τυπολατρία των εθνικών δικαστηρίων και δεν καταδικάζει a priori τη θέσπιση και εφαρμογή των δικονομικών κανόνων. Και τούτο, διότι κάθε δίκη, από την εισαγωγική της πράξη έως την έκδοση τελεσίδικης απόφασης, συνιστά μια αυστηρά καθορισμένη αλληλουχία διαδικαστικών ενεργειών που διασφαλίζουν τον θεσμικό της χαρακτήρα και προστατεύουν την έννομη τάξη. Και τούτο είναι και προφανές και αναγκαίο. Λόγω της θεσμικής φύσης της δίκης και εν όψει του ότι, στο πλαίσιο της, κρίνονται και σταθμίζονται ανταγωνιστικά συμφέροντα, αυτή πρέπει να διέπεται από έναν υψηλό βαθμό τυποποίησης προς όφελος όλων των παραγόντων της, δικαστών, δικηγόρων και διαδίκων. Ως εκ τούτου, η τυποποίηση της διαδικασίας δεν συνδέεται εξ ορισμού ανταγωνιστικά με την άλλη πλευρά της δίκης, την κατ' ουσίαν, δηλαδή, εξέταση της διαφοράς¹⁴.

12 Ο Βενιζέλος υποστηρίζει ότι ο θετικισμός δεν είναι συνώνυμος του formalισμού, Ε. Βενιζέλος, Εισαγωγή στα Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2026, σ. 13.

13 Το δικαστήριο δεν ελέγχει αφηρημένα τις νομοθετικές διατάξεις, στον πλαίσιο της δικαιοδοσίας του, αλλά πάντα υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης, ενώ οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ πάντα αποκρύπτουν την άλλη πλευρά, ότι, δηλαδή, η εθνική έννομη τάξη έχει πολλά παραδείγματα μη παραβιάσεων της Σύμβασης και παροχής ευρύτερης ακόμη έννομης και δικαιωματικής προστασίας στον διάδικο, σε σχέση με αυτή που προσφέρει η Σύμβαση, Γ. Κτιστάκης/Ν. Χατζόπουλος, Η δικαιοδοσία του ΕΔΔΑ σε ποινικά θέματα, ΠοινΔικ, 7/2025, σ. 641 – 647.

14 Βλ., όμως, τις παρατηρήσεις του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, Μιχάλη Πικραμένου, ότι σε πολλές περιπτώσεις ο καλούμενος δικονομισμός μπορεί να σηματοδοτεί την έλλειψη δικαστικής ενσυναίσθησης περί των κοινωνικών συνεπειών που συνεπάγεται η μη υπεισέλευση του δικαστηρίου στην ουσία της διαφοράς ή την ανομολόγητη αδυναμία των δικαστών να αντιμετωπίσουν σοβαρά ζητήματα, βλ. Μ. Πικραμένο, Όψεις της επίδρασης της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην οργάνωση και λειτουργία του Συμβουλίου της Επικρατείας, σ.1 σε <https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2025/02/%CE%95%CE%94%CE%94%CE%91-%CE%9A%CE%91%CE%99-%CE%A3%CE%A4%CE%95-%CE%A3%CE%95-%CE%93%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%9C%CE%9F-%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%9F.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026) και Η. Κουβαρά, Το παραδεκτό στη Διοικητική Δίκη, ό.π., σ. 127 επ.

Οι δικονομικοί κανόνες αφορούν είτε τη μορφή (forme) είτε τις διατυπώσεις (formalités) που θέτουν οι εφαρμοστέοι κανόνες δικαίου για τη διενέργεια των διαδικαστικών πράξεων της δίκης¹⁵. Η μορφή αναφέρεται στην πλήρωση κάθε όρου που απαιτείται για τη “σύσταση”¹⁶ της διαδικαστικής πράξης, καταρχήν επί ποινή απόλυτης ακυρότητας. Οι διατυπώσεις από την άλλη αντιστοιχούν σε ενέργειες που απαιτούνται για την εκτέλεση των διαδικαστικών πράξεων, τις οποίες και απαιτεί ο νόμος, είτε επί ποινή ακυρότητας, είτε επί ποινή μη αντιταξιμότητας¹⁷ έναντι των διαδίκων ή τρίτων, είτε για αποδεικτικούς σκοπούς¹⁸.

15 Διαδικαστική πράξη είναι κάθε πράξη η οποία ρυθμίζεται κατά τις προϋποθέσεις και τις έννομες συνέπειες της από το δικονομικό δίκαιο και έχει ως κύριο σκοπό της τη δημιουργία, εξέλιξη ή περάτωση συγκεκριμένης διαδικασίας κατά την παροχή έννομης προστασίας, Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ.-Σ. Πανταζόπουλος, Πολιτική Δικονομία, 5η έκδ., 2023, σ. 515. Οίκοθεν νοείται ότι εδώ αναφερόμαστε στις διαδικαστικές πράξεις, τις οποίες διενεργεί ο διάδικος και για αυτό, εξάλλου, επωμίζεται και τις έννομες συνέπειες των δικονομικών του σφαλμάτων.

16 Η σύσταση της διαδικαστικής πράξης σηματοδοτεί εδώ την έναρξη της υποστάσεως της και της καταρχήν εγκυρότητάς της και διακρίνεται από την έννοια της διενέργειας, ήτοι της εκτελέσεώς της. Η διαδικαστική πράξη έχει δηλαδή αποκτήσει υπόσταση. Με τη χρήση αυτής της έννοιας, για παράδειγμα ένα ένδικο βοήθημα που κατατέθηκε έγχαρτα, δεν θα μπορεί να απορριφθεί ως απαράδεκτο, διότι δεν κατατέθηκε ηλεκτρονικά, όπως ορίζουν οι νέες διατάξεις, όταν συντρέχει αδυναμία του τεχνικού συστήματος ή άλλη εύλογη αιτία για την ηλεκτρονική κατάθεσή του. Επίσης, όταν υπάρχει στον φάκελο της δικογραφίας έγγραφη πληρεξουσιότητα προς τον δικηγόρο, αλλά δεν έχει τηρηθεί κάποια συγκεκριμένη διατύπωση για την κατάρτισή της ή τη διενέργειά της, όπως για παράδειγμα εάν κατατέθηκε το απλό αντίγραφο της εξουσιοδότησης και όχι το πρωτότυπο έγγραφο, η έννοια αυτή κατοχυρώνει τη μορφή και προσπερνά τον σκόπελο της απόλυτης ακυρότητας, με συνέπεια να ανοίγει τον δρόμο να καλέσει το δικαστήριο τον διάδικο προς συμπλήρωση ή διόρθωση της τυπικής παράλειψης.

17 Η αντιταξιμότητα της διαδικαστικής πράξης αναφέρεται ως όρος στην ικανότητά της να ισχύει και να παράγει έννομα αποτελέσματα έναντι των διαδίκων ή και τρίτων προσώπων. Για παράδειγμα, η προϋπόθεση κοινοποίησης του δικογράφου προσθέτων λόγων δεκαπέντε πλήρεις ημέρες πριν από την πρώτη συζήτηση της προσφυγής, κατ' άρθρον 131 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, αν δεν τηρηθεί, οδηγεί στην πραγματικότητα στο μη αντιτάξιμο των λόγων που εκφέρονται έναντι του αντιδίκου και όχι στο απαράδεκτο της διαδικαστικής πράξης. Για αυτό και ο αντίδικος αν αποκρούσει τους ισχυρισμούς που προβλήθηκαν με το δικόγραφο των πρόσθετων λόγων χωρίς μάλιστα να αμφισβητήσει το απαράδεκτο αυτού ή τη νομότυπη κοινοποίησή του, καλύπτεται η τήρηση του ουσιαστικού τύπου της κοινοποίησης και δεν απορρίπτονται ως απαράδεκτοι οι πρόσθετοι λόγοι, βλ. Β. Μπουκουβάλα, Πρόσθετοι λόγοι στις διοικητικές διαφορές ουσίας και ουσιαστικό αντικείμενο της διοικητικής δίκης σε <https://ddikastes.gr/wp-content/uploads/2024/09/%CE%9F%CE%B9-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%BF%CE%B9-%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%AF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%BD%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85-%CE%B2%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%BC%CE%B5-%CE%BD%CE%AD%CE%BF-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF>

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Ο δικονομικός formalισμός, όπως ευφύως επισημαίνεται, εμφανίζεται σε τέσσερις πυλώνες της δίκης¹⁹. Καταρχήν, κατά τη διενέργεια των διαδικαστικών πράξεων που απαιτούνται για την έναρξη και συνέχιση της δίκης και αφορά τη μορφή ή το περιεχόμενό τους. Δεύτερον, στο πλαίσιο κοινοποίησης των εγγράφων που συντάσσονται κατά τη διάρκεια της δίκης, ενώ, εν προκειμένω, ο formalισμός ανανεώνεται μέσω της σύγχρονης απαίτησης ψηφιακής επικοινωνίας. Τρίτον, κατά τον υπολογισμό των προθεσμιών διενέργειας των διαδικαστικών πράξεων²⁰ και τέταρτον, κατά τη δικαστική εκπροσώπηση, όταν ο νόμος επιβάλλει την παράσταση με δικηγόρο ως υποχρεωτικό κανόνα της διαδικασίας²¹.

II. Ο ρόλος και η λειτουργία του δικαστηρίου του Στρασβούργου και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο

Το ΕΔΔΑ δεν συνιστά τέταρτο βαθμό δικαιοδοσίας²². Το δικαστήριο δεν είναι επιφορτισμένο με την αυθεντική ερμηνεία του εθνικού δικαίου ούτε ρόλος του είναι να υποκαθιστά τα εθνικά δικαστήρια επί της εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών και

[%86%CE%BF.pdf](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

18 S. Cruchade, La hausse du formalisme de la procédure d'appel, σ.6 σε [La hausse du formalisme de la procédure d'appel](#) (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

19 Η αναφορά των πυλώνων αυτών συνοψίζει τους δικονομικούς τομείς όπου μπορεί να εμφανιστεί ο δικονομικός formalισμός.

20 Βλ. την απόφαση, ΕΔΔΑ, Tricard κατά Γαλλίας, 10 Ιουλίου 2001, 40472/98, με την οποία καταδικάστηκε η Γαλλία για υπερβολικό formalισμό και παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης του διαδικού σε δικαστήριο. Ειδικότερα, κατ' εφαρμογή των οικείων διατάξεων, η αναίρεση ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου στην επίδικη διαφορά έπρεπε να ασκηθεί εντός πέντε ημερών από την αποστολή της συστημένης επιστολής μέσω της οποίας κοινοποιείτο η επίδικη απόφαση στον αναιρεσιόντα, όμως η επιστολή αυτή χρειάστηκε περισσότερο χρόνο για να παραδοθεί στον παραλήπτη της, λόγω της γεωγραφικής απόστασης. Εν προκειμένω, το εθνικό δικαστήριο απέρριψε την ασκηθείσα αναίρεση, λόγω του ότι δεν ασκήθηκε εντός πέντε ημερών από την αποστολή της συστημένης επιστολής στην οποία περιείχετο η προσβαλλόμενη απόφαση, παρά τη γεωγραφική απόσταση του παραλαμβάνοντος την επιστολή από τον τόπο αποστολής. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η αυστηρή ερμηνεία του δικαστηρίου είχε ως συνέπεια τη στέρηση του δικαιώματος του διαδικού να προσβάλει την εκδοθείσα απόφαση, δημιουργώντας φραγμό στο δικαίωμά του να προσφύγει στο δικαστήριο. Βλ. και ΕΔΔΑ, Raihani κατά Βελγίου, 15 Δεκεμβρίου 2015, 12019/08, με την οποία καταδικάστηκε το Βέλγιο, διότι οι διατάξεις περί υπολογισμού της προθεσμίας για την άσκηση του ένδικου μέσου, το οποίο εν τέλει απορρίφθηκε ως εκπρόθεσμο, στερούνταν της αναγκαίας σαφήνειας.

21 N. Cayrol, Procédure civile, Dalloz, 2022, σ.340.

22 ΕΔΔΑ, Benghezal κατά Γαλλίας, 24 Μαρτίου 2022, 48045/15, § 34.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρρα Μπουκουβάλα

της αξιολόγησης των αποδείξεων, εφόσον τα ζητήματα αυτά εμπίπτουν στην κυριαρχική αρμοδιότητα των δικαστικών αρχών των συμβαλλόμενων κρατών²³.

Το ευρωπαϊκό δικαστήριο έχει τονίσει επανειλημμένως ότι είναι καθήκον των εθνικών δικαστηρίων να ερμηνεύουν τις εθνικές διατάξεις. Δεν εναπόκειται στο ίδιο να ερμηνεύσει αυθεντικά την εσωτερική νομοθεσία των κρατών μελών, για να πιστοποιήσει αφηρημένα τη συμβατότητά της, ούτε να υποκαταστήσει τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα στη λειτουργία τους²⁴. Το ΕΔΔΑ ελέγχει μόνον αν η ερμηνεία των εθνικών δικαιοδοτικών οργάνων στη συγκεκριμένη περίπτωση οδήγησε σε παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος του διαδίκου να έχει πρόσβαση σε δικαστήριο²⁵ ή αν οι αρχές της δίκαιης δίκης ή ένα δικαίωμα της Σύμβασης παραβιάστηκαν²⁶.

Το ΕΔΔΑ, όμως, από την άλλη απονέμει έννομη προστασία. Ελέγχει δικαιοδοτικές ή άλλες κρατικές πράξεις για να αποφανθεί εάν παραβιάστηκε ένα δικαίωμα του διαδίκου που κατοχυρώνεται στη Σύμβαση. Στο πλαίσιο αυτής της αποστολής οδηγείται κατ' ανάγκην και να ελέγξει την ερμηνεία των εθνικών αρχών επί των κρίσιμων διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας και να εκτιμήσει παραπλεύρως τα πραγματικά περιστατικά της εθνικής δίκης στη συγκεκριμένη περίπτωση, οριοθετούμενο, πάντως, από τον θεσμικό σκοπό του, που έγκειται στο να αποφανθεί, σύμφωνα με το αίτημα και τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντος, αν παραβιάστηκε ένα δικαίωμά του, που κατοχυρώνεται στη Σύμβαση²⁷. Το ΕΔΔΑ, πολλές φορές, παρότι επισημαίνει ότι δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητά του να εξετάζει σφάλματα των εθνικών δικαστηρίων επί της εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών ή της ερμηνείας των κανόνων δικαίου, εν τέλει ελέγχει εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση εμφιλοχώρησε πρόδηλο σφάλμα εκτίμησης του δικαστηρίου, το οποίο οδήγησε σε παραβίαση δικαιώματος που προστατεύεται από τη Σύμβαση²⁸.

23 ΕΔΔΑ, Schenk κατά Ελβετίας, 12 Ιουλίου 1988, §§ 45-46, Tejedor García κατά Ισπανίας, 16 Δεκεμβρίου 1997, § 31, García Ruiz κατά Ισπανίας, 21 Ιανουαρίου 1999, 30544/96, § 28.

24 ΕΔΔΑ, Edificaciones March Gallego S.A. κατά Ισπανίας, 19 Φεβρουαρίου 1998, 7/1997/791/992, § 33.

25 ΕΔΔΑ, Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος, 27 Μαΐου 2004, 66294/01, § 21.

26 ΕΔΔΑ, García Ruiz κατά Ισπανίας, 21 Ιανουαρίου 1999, 30544/96, § 28, Tejedor Garcia κατά Ισπανίας, 16 Δεκεμβρίου 1997, 142/1996/761/962, § 31.

27 ΕΔΔΑ, García Ruiz κατά Ισπανίας, 21 Ιανουαρίου 1999, 30544/96, § 28, Běleš κατά Τσεχίας, 12 Νοεμβρίου 2002, 47273/99, όπου το δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπήρξε εσφαλμένη εφαρμογή του δικονομικού κανόνα στην εθνική δίκη που οδήγησε σε απαράδεκτο του ένδικου βοηθήματος και κατέληξε ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.

28 ΕΔΔΑ, Cucu κατά Ρουμανίας, 6 Ιουλίου 2004, 47966/99.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβέρα Μπουκουβάλα

Το άρθρο 6 § 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) προβλέπει και κατοχυρώνει τις διαδικαστικές εγγυήσεις της δίκαιης δίκης. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν κατοχυρώνεται ρητώς στο εν λόγω άρθρο της Σύμβασης. Τι αξία έχουν, όμως, οι κανόνες της δίκαιης δίκης, αν στερηθεί ο πολίτης το θεμελιώδες δικαίωμα να περάσει το κατώφλι του δικαστηρίου; Χωρίς την ακώλυτη πρόσβαση στη δικαιοσύνη, κάθε άλλη δικονομική εγγύηση καθίσταται μάταιη²⁹.

Έτσι, το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε προσώπου να εγείρει ένδικο βοήθημα ενώπιον δικαστηρίου, προκειμένου να κριθεί μια έννομη αξίωσή του ως προς τη νομική και ουσιαστική της βασιμότητα από το κατά δικαιοδοσία και αρμοδιότητα δικαστήριο, με την έκδοση απόφασης που τάμει οριστικά τη διαφορά³⁰. Το δε (πρωτοβάθμιο) δικαστήριο πρέπει να περιβάλλεται με εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας, ώστε να προβαίνει σε επανέλεγχο της υπόθεσης τόσο ως προς το νομικό όσο και ως προς το πραγματικό της σκέλος³¹. Ωστόσο, η παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας δεν αναιρείται από τον περιορισμένο έλεγχο του ακυρωτικού δικαστή, υπό την προϋπόθεση ότι η προηγηθείσα διοικητική διαδικασία επέτρεψε την πλήρη διακρίβωση και εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών³². Εξάλλου, το δικαίωμα αυτό καλύπτει και την αξίωση για αποζημίωση από θετική ή αποθετική ζημία, καθώς και τη χρηματική ικανοποίηση για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης³³.

Το δικαίωμα πρόσβασης ανήκει σε κάθε ενδιαφερόμενο ατομικά, κι ως εκ τούτου, φέρει, καταρχήν, αυστηρά προσωποπαγή χαρακτήρα. Έτσι, κρίθηκε ότι το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ) που είχε υποκαταστήσει ex officio τον προσφεύγοντα ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων για την επιδίωξη της καταβολής των αμοιβών του από τρίτους, οδήγησε σε αδυναμία πρόσβασης σε δικαστήριο του

29 ΕΔΔΑ, Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 21 Φεβρουαρίου 1975, 4451/70, § 36.

30 Βλ. ΕΔΔΑ, Le Compte, Van Leuven and De Meyere κατά Βελγίου, 23 Ιουνίου 1981, 6878/75 7238/75, §§ 54-61, Multiplex κατά Κροατίας, 10 Ιουλίου 2003, 58112/00, § 45, Ganci κατά Ιταλίας, 30 Οκτωβρίου 2003, 41576/98, § 24.

31 ΕΔΔΑ, Zumtobel κατά Αυστρίας, 21 Σεπτεμβρίου 1993, 12235/86, § 29, Beneficio Cappella Paolini κατά Σαν Μαρίνο, 13 Ιουλίου 2004, 40786/98, §§ 28-29, Schmutzler κατά Αυστρίας, 23 Οκτωβρίου 1995, 15523/89, §§ 34- 36, Ségame κατά Γαλλίας, 7 Ιουνίου 2012, 4837/06, § 55, Julius Kloiber Schlachthof GmbH κ.ά. κατά Αυστρίας, 4 Απριλίου 2013, 21565/07, 21572/07, 21575/07 και 21580/07, § 28 επ.

32 ΕΔΔΑ, Bryan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 22 Νοεμβρίου 1995, 19178/91, §§ 34-47, Chapman κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 18 Ιανουαρίου 2001, 27238/95, §124, Jane Smith κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 18 Ιανουαρίου 2001, 25154/94, § 133.

33 ΕΔΔΑ, Živilinskis κατά Λιθουανίας, 12 Δεκεμβρίου 2006, 34096/02, Comingersoll SA κατά Πορτογαλίας, 6 Απριλίου 2000, 35382/97, § 35.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

ενδιαφερόμενου, καθώς ο τελευταίος δεν μπορούσε να προσφύγει στα δικαστήρια, ασκώντας το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής συνηγόρου, προκειμένου να υπερασπιστεί αποτελεσματικά την υπόθεσή του, αλλά μόνο με την αρωγή των εμπίσθων δικηγόρων του ΤΕΕ³⁴.

Το δικαίωμα αυτό απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικά και όχι συσταλτικά³⁵. Απαιτείται δε να είναι πραγματικό και αποτελεσματικό και όχι θεωρητικό και απατηλό, να μπορεί δηλαδή να ασκηθεί σ' εκάστη συγκεκριμένη περίπτωση³⁶.

Εξάλλου, τα συμβαλλόμενα κράτη απολαμβάνουν ένα εύλογο περιθώριο εκτίμησης ως προς την οργάνωση του θεσμικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης και τη θέσπιση εν γένει δικονομικών ρυθμίσεων για την άσκηση του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας³⁷. Οι ρυθμίσεις, δε, αυτές, ο προσδιορισμός του περιεχομένου των οποίων αφιέται στη διακριτική ευχέρεια του κράτους, δεν είναι στατικές, αλλά μεταβάλλονται ανάλογα με τις κοινωνικές ανάγκες και τις επικρατούσες συνθήκες της εκάστοτε εποχής ή της Χώρας³⁸.

Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν είναι απόλυτο αλλά υπόκειται σε περιορισμούς. Οι ρυθμίσεις που περιβάλλουν το εν λόγω δικαίωμα δεν μπορεί παρά να είναι δικονομικές, να τίθενται δηλαδή δικονομικές προϋποθέσεις για την εξέταση της ουσίας της διαφοράς. Οι δικονομικοί κανόνες που ρυθμίζουν τον τρόπο άσκησης των ένδικων βοηθημάτων και μέσω των ενώπιον των δικαστηρίων, τους όρους παραδεκτής άσκησης τους, καθώς και τη νομότυπη διενέργεια και εκτέλεση των διαδικαστικών πράξεων της δίκης, πρέπει να εξυπηρετούν τον σκοπό της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, ενώ οι διάδικοι, οι οποίοι ενεργούν εν γνώσει των κανόνων αυτών, πρέπει

34 ΕΔΔΑ, Philis κατά Ελλάδας Ν° 1, 27 Αυγούστου 1991, § 58 επ.

35 ΕΔΔΑ, Delcourt κατά Βελγίου, 17 Ιανουαρίου 1970, 2689/65, § 25, Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 21 Φεβρουαρίου 1975, 4451/70, § 34.

36 ΕΔΔΑ, Sakhnovskiy κατά Ρωσίας, 2 Νοεμβρίου 2010, 21272/03, §§ 99-107.

37 ΕΔΔΑ, Schenk κατά Ελβετίας, 12 Ιουλίου 1988, 10862/84, § 256, Quaranta κατά Ελβετίας, 24 Μαΐου 1991, 12744/87, § 30.

38 ΕΔΔΑ, Stanev κατά Βουλγαρίας, 17 Ιανουαρίου 2012, 36760/06, § 230.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

να αναμένουν ότι οι κανόνες αυτοί πρόκειται να εφαρμοστούν³⁹. Έτσι, οι διάδικοι υπέχουν καθήκον τήρησης των οικείων δικονομικών διατάξεων⁴⁰.

Ειδικότερα, οι δικονομικοί κανόνες πρέπει να εξυπηρετούν τις αρχές της νομικής ασφάλειας και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και να μην θέτουν τόσο έντονους περιορισμούς ώστε στην ουσία να οδηγούν σε φραγμό στην εξέταση της ουσίας της υπόθεσης από το δικαστήριο⁴¹. Όπως έκρινε το δικαστήριο, οι δικονομικοί περιορισμοί αποσκοπούν στην προστασία των δικαιωμάτων των διαδίκων και των τρίτων, στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης και στην ασφάλεια δικαίου⁴². Οι περιορισμοί όμως αυτοί δεν θα πρέπει να πλήττουν τον πυρήνα του δικαιώματος⁴³, περαιτέρω, δε, θα πρέπει να επιδιώκουν σκοπό δημοσίου συμφέροντος και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και των επιλεγόμενων μέσων⁴⁴.

Επιπλέον, θα πρέπει οι σχετικές ρυθμίσεις να είναι σαφείς, προβλέψιμες και προσβάσιμες για τον διάδικο⁴⁵, δηλαδή να διατυπώνονται με σαφήνεια, ώστε να είναι κατανοητοί, να στηρίζονται σε νόμιμη βάση ή γνωστό νομολογιακό κανόνα και ο διάδικος να μπορεί να λάβει ευχερώς γνώση τους, προκειμένου να τους τηρήσει. Σε περίπτωση μεταβολής της νομολογίας, ως προς τους όρους του παραδεκτού και τις δικονομικές προϋποθέσεις της δίκης, θα πρέπει η εν λόγω μεταβολή να καθίσταται προβλέψιμη για τον διάδικο. Το δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές εξετάζει κατά πόσο η μεταβολή της νομολογίας, ως προς τις διαδικαστικές προϋποθέσεις, εν όψει του χρόνου, αφενός, συντέλεσης της μεταβολής και, αφετέρου, της άσκησης του ένδικου βοηθήματος, καθίσταται προβλέψιμη, καθώς κι αν δόθηκε στον διάδικο, σε αντίθετη περίπτωση, η δυνατότητα διόρθωσης των τυπικών παραλείψεων⁴⁶. Μ' αυτή την έννοια,

39 ΕΔΔΑ, Χριστοδούλου κατά Ελλάδας, 16 Ιουλίου 2009, 514/07, § 21, ERFAR-AVEF κατά Ελλάδας, 31150/09, 27 Μαρτίου 2014, §§ 41-42.

40 ΕΔΔΑ, Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος, 27 Μαΐου 2004, 66294/01, § 25. Βλ. και Λ. Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, ό.π., σ.318, ο οποίος υπογραμμίζει ότι οι διάδικοι πρέπει να επιδείξουν την προσήκουσα επιμέλεια και να τηρούν τις δικονομικές προϋποθέσεις που θέτει το εθνικό δίκαιο.

41 ΕΔΔΑ, Δ.Λ. κατά Ελλάδας, 31 Ιουλίου 2008, 43374/06, § 18, Levages Prestations Services κατά Γαλλίας, 23 Οκτωβρίου 1996, 21920/93, § 40.

42 ΕΔΔΑ, Miessen κατά Βελγίου, 18 Οκτωβρίου 2016, 2017/22, § 65.

43 ΕΔΔΑ, Miessen κατά Βελγίου, 18 Οκτωβρίου 2016, 2017/22, § 63.

44 ΕΔΔΑ, Παρούτσας και λοιποί κατά Ελλάδας, 2 Μαρτίου 2017, 34639/09, § 25, Miessen κατά Βελγίου, 18 Οκτωβρίου 2016, 2017/22, § 63.

45 ΕΔΔΑ, Legrand κατά Γαλλίας, 26 Μαΐου 2011, 23228/08, § 37, Petko Petkov κατά Βουλγαρίας, 19 Φεβρουαρίου 2013, 2834/06, § 32.

46 ΕΔΔΑ, Gil Sanjuan κατά Ισπανίας, 26 Μαΐου 2020, 48297/15, §§ 39-40.

σε περίπτωση αιφνίδιας νομολογιακής μεταβολής θα πρέπει είτε να καλείται ο διάδικος να συμπληρώσει τις τυπικές παραλείψεις είτε να μην εφαρμοστεί η νέα νομολογία αναδρομικά, καθώς σε αντίθεση περίπτωση η απόρριψη της προσφυγής θα συνιστούσε υπερβολικό φορμαλισμό που οδηγεί σε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο⁴⁷.

Το δικαστήριο έχει επανειλημμένως επισημάνει ότι όποιος προσβάλλεται στα δικαιώματά του πρέπει να διαθέτει ένα αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα, ενώ οι ρυθμίσεις που διέπουν την άσκησή του δεν θα πρέπει να ερμηνεύονται με τρόπο υπερβολικά φορμαλιστικό, ώστε να συνιστούν φραγμό πρόσβασης στο δικαστήριο⁴⁸.

III. Υπερβολικός φορμαλισμός και νεοφορμαλισμός στη γαλλική έννομη τάξη και καταδικαστικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

A. Η ψηφιακή κατάρτιση και υποβολή των διαδικαστικών πράξεων ενώπιον του δικαστηρίου και οι απαιτήσεις της δίκαιης δίκης στην υπόθεση Lucas κατά Γαλλίας

Στη γαλλική έννομη τάξη, όπως και στην ελληνική, η διαδικασία της δίκης ψηφιοποιείται. Η απούλοποίηση των εγγράφων επιτρέπει την άμεση διαβίβασή τους στους παράγοντες της δίκης, καταργώντας τις περιττές μετακινήσεις και ενέργειες, με συνέπεια την εξοικονόμηση ανθρώπινων και υλικών πόρων, συμβάλλοντας στην επιτάχυνση της διαδικασίας και στην ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης.

Η ψηφιακή διαχείριση και επικοινωνία επιτάσσει την ορθολογική δομή και την ομοιομορφία στα ηλεκτρονικά δικαστικά έγγραφα, με σκοπό τη βέλτιστη αναγνωσιμότητά τους, προάγοντας τις συνθήκες κατανόησής τους από τους παράγοντες της δίκης, ενώ, επιπλέον, η ηλεκτρονική διαβίβαση των εν λόγω εγγράφων ενισχύει την ασφάλεια της κατάθεσης και φύλαξής τους, συντελώντας στη βελτιστοποίηση της κατ' αντιμωλίαν διεξαγωγής της συζήτησης. Περαιτέρω, η υποβολή με ψηφιακό τρόπο επεξεργάσιμων κειμένων από τους δικηγόρους βοηθά τους δικαστές να συντάσσουν ειδικά αιτιολογημένες αποφάσεις, χρησιμοποιώντας τα ψηφιακά εργαλεία επεξεργασίας κειμένου.

47 ΕΔΔΑ, Gil Sanjuan κατά Ισπανίας, 18 Οκτωβρίου 2016, 2017/22, § 45.

48 ΕΔΔΑ, S.C. Raisa M. Shipping S.R.L. κατά Ρουμανίας, 8 Ιανουαρίου 2013, 37576/05, § 29.

Από την άλλη, όμως, η επιτάχυνση μέσω της ψηφιακής επικοινωνίας μπορεί να περιορίσει το βάθος της νομικής ανάλυσης και να οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός ιδιότυπου νεοφορμαλισμού, όπου η εμφάνιση του δικογράφου γίνεται σημαντικότερη από το περιεχόμενο, ενώ η χρήση λογισμικών επεξεργασίας κειμένου από τους δικαστές, για την ενσωμάτωση των ισχυρισμών των μερών στα δικαστικά κείμενα (copy-paste), ελλοχεύει τον κίνδυνο της αυτοματοποιημένης αιτιολόγησης⁴⁹.

Στο πλαίσιο των κανόνων δικαίου που εφαρμόζονται στο ψηφιοποιημένο πλέον περιβάλλον της γαλλικής δικαιοσύνης εκδόθηκαν σημαντικές αποφάσεις. Μια σημαντική απόφαση με την οποία το ΕΔΔΑ καταδικάζει τη Γαλλία για υπερβολικό νεοφορμαλισμό⁵⁰ των δικαστηρίων της στο πλαίσιο της ψηφιοποιημένης πλέον δικαιοσύνης είναι η απόφαση Lucas κατά Γαλλίας⁵¹.

Στην υπόθεση αυτή, ο προσφεύγων επεδίωξε να ασκήσει αίτηση ακύρωσης κατά διαιτητικής απόφασης. Ο δικηγόρος του επιχείρησε να καταθέσει με ηλεκτρονικό τρόπο το ένδικο βοήθημα μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας των δικηγόρων e-barreau, καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 930-1 του ΚΠολΔ: «Επί ποινή απαραδέκτου, λαμβανομένου υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, οι δικονομικές πράξεις υποβάλλονται στο δικαστήριο ηλεκτρονικώς». Εξάλλου, κατ' άρθρον 1495 του ΚΠολΔ, οι προσφυγές κατά διαιτητικής απόφασης πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του ως άνω άρθρου 930-1 του ίδιου Κώδικα.

Όμως, το ψηφιακό σύστημα δεν προέβλεπε στο αναπτυσσόμενο μενού την ειδική κατηγορία του ένδικου βοηθήματος για την ακύρωση διαιτητικής απόφασης. Εν όψει του τεχνικού αυτού κενού, ο δικηγόρος κατέθεσε την αίτηση σε έγχαρτη μορφή στη γραμματεία. Ο αντίδικος εκμεταλλεύτηκε το σφάλμα και προέβαλε, κατ' ένσταση, ότι η αίτηση έχει κατατεθεί απαραδέκτως, καθώς δεν τηρήθηκε η προβλεπόμενη και υποχρεωτική ψηφιακή διαδικασία κατάθεσης του δικογράφου.

Το Εφετείο του Douai, που επιλήφθηκε αρμοδίως, έκρινε παραδεκτό το ένδικο βοήθημα που υποβλήθηκε σε έγχαρτη μορφή ενώπιον του δικαστηρίου, με αιτιολογία

49 M. Reverchon-Billot, Formalisme et néoformalisme dans le procès civil, σε <https://hal.science/hal-02100083v1/document> (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

50 Η έννοια του νεοφορμαλισμού απλά αποτυπώνει τον φορμαλισμό που ενυπάρχει στις νέες διατάξεις που καθορίζουν τη ψηφιακή διενέργεια των διαδικαστικών πράξεων.

51 ΕΔΔΑ, Lucas κατά Γαλλίας, 9 Ιουνίου 2022, 15567/20.

την αδυναμία του ηλεκτρονικού συστήματος να υποδεχθεί την καταχώρισή του. Ειδικότερα, όπως κρίθηκε, η ψηφιακή πλατφόρμα (των δικηγόρων) e-barreau δεν επέτρεπε την ηλεκτρονική κατάθεση του ένδικου βοηθήματος μ' αυτόν τον τίτλο, ήτοι ως «αίτηση ακύρωσης διαιτητικής απόφασης», ούτε και την ορθή καταχώρηση των ιδιοτήτων των μερών (επέτρεπε μόνον την καταχώρηση των όρων «εκκαλών» και «εφεσίβλητος»). Έτσι, αφού έλαβε υπόψη του ότι συνέτρεχε «εξωτερική αιτία» (cause étrangère) που εμπόδιζε την ηλεκτρονική κατάθεση του δικογράφου, εφάρμοσε την εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 930-1(εδ.2) του ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η έγχαρτη κατάθεση των δικογράφων, όταν η ηλεκτρονική κατάθεση καθίσταται αδύνατη, και έκρινε ότι το ένδικο βοήθημα ασκήθηκε παραδεκτώς. Το δικαστήριο επεσήμανε, δε, επιπλέον, ότι ούτε οι κανονιστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί προς εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων ούτε οι συμβάσεις που έχουν υπογραφεί μεταξύ του δικαστηρίου και των δικηγορικών συλλόγων περιλάμβαναν ρητά την αίτηση ακύρωσης διαιτητικής απόφασης στο πεδίο της υποχρεωτικής ηλεκτρονικής κατάθεσης.

Παρά τις διαπιστώσεις των δικαστών της ουσίας, ο Άρειος Πάγος (ΑΠ) έκρινε ότι, σύμφωνα με τις εφαρμοστέες διατάξεις, προϋπόθεση του παραδεκτού κάθε ένδικου βοηθήματος είναι η ηλεκτρονική κατάθεσή του. Έτσι, αναίρεσε την απόφαση του Εφετείου χωρίς αναπομπή, κρίνοντας απαράδεκτο το ένδικο βοήθημα και στερώντας οριστικά από τον προσφεύγοντα το δικαίωμα να κριθεί η ουσία της υπόθεσής του.

Το ΕΔΔΑ, αφού έλαβε υπόψη του την εξέλιξη της απούλοποίησης (ψηφιοποίησης) της δικαιοσύνης στα κράτη μέλη και των προκλήσεών της, έκρινε ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να συμβάλουν στην αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης και να τεθούν στην υπηρεσία των δικαιωμάτων που εγγυάται το άρθρο 6 § 1 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, κατέληξε ότι το εθνικό δικαστήριο, αποδίδοντας απόλυτη προτεραιότητα στον κανόνα της υποχρέωσης ηλεκτρονικής κατάθεσης του δικογράφου, χωρίς να λάβει υπόψη τα πρακτικά εμπόδια που αντιμετώπισε ο προσφεύγων για να τηρήσει τις δικονομικές υποχρεώσεις του, επέδειξε έναν ιδιότυπο formalισμό τον οποίο οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και ορθής απονομής της δικαιοσύνης δεν επέβαλλαν, και ο οποίος πρέπει, ως εκ τούτου, να θεωρηθεί υπερβολικός. Έτσι, κατέληξε ότι επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα ένα δυσανάλογο βάρος κατά παράβαση της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της θεμιτής μέριμνας για την τήρηση των τυπικών προϋποθέσεων της δίκης και του δικαιώματος πρόσβασης στον δικαστή. Το δικαστήριο, δηλαδή, αποφάνθηκε ότι ο

ΑΠ της Γαλλίας επέδειξε έναν υπερβολικό νεοφορμαλισμό, ο οποίος απορρέει από την εφαρμογή των νέων διατάξεων περί ψηφιακής δικαιοσύνης που απαιτεί την απούλοποίηση των διαδικαστικών πράξεων.

Στην απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ εφάρμοσε την πάγια νομολογία του. Ήδη, από την απόφαση *Bellet* κατά Γαλλίας⁵² το δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο πρέπει να είναι «συγκεκριμένο και αποτελεσματικό» και όχι «θεωρητικό και απατηλό». Έτσι, παρόλο που τα συμβαλλόμενα κράτη απολαμβάνουν ενός περιθωρίου εκτίμησης καθόσον αφορά τον προσδιορισμό των όρων άσκησης του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας, οι περιορισμοί που επιβάλλουν στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος δεν επιτρέπεται να θίγουν τον ίδιο τον πυρήνα του δικαιώματος άσκησης προσφυγής.

Στο πλαίσιο αυτό το ΕΔΔΑ εξετάζει τη συμβατότητα των επιβαλλόμενων περιορισμών με κανόνα αναφοράς το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Όπως κρίθηκε και με την απόφαση ευρείας σύνθεσης *Zubac* κατά Κροατίας⁵³, το ΕΔΔΑ εξετάζει τέσσερα κριτήρια, προκειμένου να κρίνει αν ένας δικονομικός περιορισμός είναι σύμφωνος με τη Σύμβαση.

(Α) Κατ' αρχήν, πρέπει να πληρούται ο όρος της προβλεψιμότητας. Ειδικότερα, ο διάδικος πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζει εκ των προτέρων τους δικονομικούς κανόνες που διέπουν την άσκηση του δικαιώματός του και τις έννομες συνέπειές τους. Εν προκειμένω το δικαστήριο έκρινε, καθόσον αφορά την προβλεψιμότητα των περιορισμών στην πρόσβαση σε δικαστήριο, ότι το άρθρο 1495 του ΚΠολΔ προβλέπει ρητά ότι οι προσφυγές κατά διαιτητικής απόφασης πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 930-1 του ίδιου Κώδικα. Οι τελευταίες διατάξεις καθιστούν υποχρεωτική την ηλεκτρονική κατάθεση των διαδικαστικών πράξεων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Το ΕΔΔΑ, ευθυγραμμιζόμενο με την κρίση του ΑΠ, επιβεβαιώνει ότι οι εν λόγω διατάξεις διέπονται από τη δέουσα σαφήνεια και προβλεψιμότητα, χωρίς να αφήνουν περιθώρια για παρερμηνείες ως προς την εφαρμογή τους.

(Β) Το ΕΔΔΑ, εξάλλου, ελέγχει, εν συνεχεία, αν οι περιορισμοί είναι κατάλληλοι (πρόσφοροι) να επιτύχουν τον σκοπό για τον οποίο έχουν τεθεί. Σχετικά με την καταλληλότητα του επίδικου περιορισμού, το ΕΔΔΑ επισημαίνει ότι η υποχρέωση

52 ΕΔΔΑ, *Bellet* κατά Γαλλίας, 4 Δεκεμβρίου 1985, 23805/94.

53 ΕΔΔΑ, *Zubac* κατά Κροατίας, 5 Απριλίου 2018, 40160/12.

διαβίβασης των διενεργούμενων διαδικαστικών πράξεων με ψηφιακό τρόπο στο δικαστήριο, αφορά διαδικασίες με υποχρεωτική εκπροσώπηση από δικηγόρο. Στην πράξη, η διαβίβαση αυτή συντελείται μέσω μιας ψηφιακής υπηρεσίας κοινής για τα πολιτικά και εμπορικά δικαστήρια, προσβάσιμης μόνο σε δικηγόρους. Το δικαστήριο θεωρεί απολύτως εύλογη την απαίτηση χρήσης ηλεκτρονικών υπηρεσιών από τους συλλειτουργούς της δικαιοσύνης. Έτσι, δεδομένης της μακροχρόνιας και εκτεταμένης εξοικείωσής τους με τις νέες τεχνολογίες, η υποχρέωση αυτή δεν συνιστά δυσανάλογο βάρος.

(Γ) Το δικαστήριο, περαιτέρω, εξετάζει αν οι περιορισμοί που επιβάλλονται στην άσκηση του δικαιώματος δεν εξικνούνται έως του σημείου να συνιστούν για τον προσφεύγοντα ένα υπερβολικό βάρος. Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ επισημαίνει ότι η αναίρεση της εφετειακής απόφασης χωρίς αναπομπή στερεί από τον προσφεύγοντα τη δυνατότητα κρίσης επί της ουσίας της υποθέσεώς του, εξαιτίας της αδυναμίας τήρησης της ψηφιακής διαδικασίας, λόγω τεχνικού ελλείμματος του συστήματος και άνευ σφάλματός του, επιβάλλοντάς του μ' αυτόν τον τρόπο ένα υπερβολικό βάρος.

(Δ) Τέλος, το ΕΔΔΑ εξετάζει επάλληλα ή διακριτά εάν η τήρηση των δικονομικών διατάξεων αποτελεί σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εκδήλωση υπερβολικού formalισμού. Το ΕΔΔΑ δεν αμφισβήτησε σε αφηρημένο επίπεδο την καταλληλότητα και αναγκαιότητα της απούλοποίησης της διαδικασίας ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων, αφού τόνισε στην απόφασή του ότι «είναι πεπεισμένο ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να συμβάλουν στην καλύτερη απονομή της δικαιοσύνης και να τεθούν στην υπηρεσία των δικαιωμάτων που εγγυάται το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης»⁵⁴, ενώ αναγνώρισε ότι με την πρόβλεψη της ηλεκτρονικής κατάθεσης των δικογράφων και της ψηφιακής εν γένει διενέργειας όλων των διαδικαστικών πράξεων της δίκης το κράτος επιδιώκει πράγματι θεμιτό σκοπό⁵⁵.

Το δικαστήριο, στη συνέχεια, όμως, εξετάζει τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης, κρίνοντας *in concreto* και καταλήγοντας ότι η απαίτηση ηλεκτρονικής κατάθεσης του ένδικου βοηθήματος, επί ποινή απαραδέκτου, κατ' εκτίμηση των περιστάσεων της υπόθεσης, συνιστούσε ένα υπερβολικό βάρος για τον διάδικο⁵⁶. Ειδικότερα, έκρινε ότι το εθνικό δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του και δεν συνεκτίμησε τα

54 § 46.

55 § 46.

56 § 56.

πρακτικά εμπόδια που αντιμετώπισε ο προσφεύγων κατά την κατάθεση του δικογράφου, καθώς θα πρέπει να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ της θεμιτής μέριμνας για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τις τυπικές προϋποθέσεις για την άσκηση των ένδικων βοηθημάτων και του δικαιώματος πρόσβασης στον δικαστή⁵⁷.

Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι ήταν δυνατή η ηλεκτρονική κατάθεση του ένδικου μέσου με τη συμπλήρωση ενός εντύπου που διέθετε το σύστημα και την ενημέρωση των χρηστών μέσω ενός προειδοποιητικού μηνύματος που αποστέλλετο αυτομάτως από την ηλεκτρονική πλατφόρμα. Το δικαστήριο, όμως, έκρινε ότι το έντυπο δεν περιείχε τους κατάλληλους νομικούς όρους για την υποβολή του συγκεκριμένου ένδικου βοηθήματος, ενώ η κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι υποδείχθηκε η προσήκουσα διαδικασία στον δικηγόρο του προσφεύγοντος με την αποστολή μηνύματος⁵⁸. Έτσι, το δικαστήριο κατέληξε ότι το κράτος δεν απέδειξε πως οι χρήστες της ηλεκτρονικής πλατφόρμας είχαν πρόσβαση σε ακριβείς οδηγίες για την κατάθεση της συγκεκριμένης προσφυγής. Παράλληλα, έκανε δεκτό τον ισχυρισμό του προσφεύγοντος, ο οποίος δεν αντικρούστηκε από την κυβέρνηση, περί απουσίας σχετικής νομολογίας που θα μπορούσε να αποσαφηνίσει την ακολουθητέα διαδικασία ή το επίμαχο νομικό ζήτημα⁵⁹.

Συναφώς, στις κατευθυντήριες οδηγίες της CEPEJ (2021) τονίζεται ότι η επιβολή αυστηρών ψηφιακών υποχρεώσεων είναι θεμιτή μόνον εάν υπάρχει η απαραίτητη υποδομή και υποστήριξη⁶⁰.

Το δικαστήριο επισημαίνει σχετικά ότι τα δικαστήρια πρέπει να αποφεύγουν τόσο τον υπερβολικό formalισμό, που θα υπονόμει τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας, όσο και την υπερβολική ελαστικότητα κατά την ερμηνεία των δικονομικών διατάξεων, που θα είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση των δικονομικών προϋποθέσεων που καθορίζονται στον νόμο⁶¹. Περαιτέρω, ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο παραβιάζεται όταν οι δικονομικοί κανόνες δεν τίθενται πλέον στην υπηρεσία της ασφάλειας δικαίου και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης⁶², αλλά αποτελούν ένα είδος φραγμού που εμποδίζει τον διάδικο να επιτύχει την επίλυση επί της

57 § 58.

58 § 54.

59 § 55.

60 <https://rm.coe.int/cepej-2021-15-fr-numerisation-dossiers-digitalisation-tribunaux/1680a4cf2e> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

61 § 43. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, Albuquerque Fernandes κατά Πορτογαλίας, 12 Ιανουαρίου 2021, 50160/13, § 70.

62 ΕΔΔΑ, Petrella κατά Ιταλίας, 18 Μαρτίου 2021, 24340/07, § 48.

ουσίας της διαφοράς του από το αρμόδιο δικαστήριο⁶³. Τούτο, συμβαίνει, όταν η υπερβολικά φορμαλιστική ερμηνεία των δικονομικών διατάξεων στερεί από τον ενδιαφερόμενο το δικαίωμα να εξεταστεί η υπόθεσή του επί της ουσίας⁶⁴.

Η δυνατότητα να αποφευχθεί ή να διορθωθεί ένα τυπικό σφάλμα ή παράλειψη, κατόπιν υπόδειξης των εθνικών αρχών, αποτελεί καθοριστικό κριτήριο για τη θεμελίωση της κρίσης του ΕΔΔΑ περί υπερβολικού formalισμού των εθνικών δικαστηρίων. Αν το εθνικό δικαστήριο μεριμνήσει προς τούτο, ο υπερβολικός formalισμός εξαλείφεται, ενώ αν δεν υπάρξει τέτοια πρόνοια, η τυπολατρία του δικαστηρίου επιτείνεται. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο formalισμός κρίνεται υπερβολικός, καθώς ο δικηγόρος δεν έλαβε καμία ειδοποίηση για τη σωστή καταχώριση του δικογράφου από το ψηφιακό σύστημα ούτε υπήρχε σχετική νομολογία για να τον καθοδηγήσει.

Δεν είναι η πρώτη φορά που το δικαστήριο υπέδειξε ότι η πρόσκληση του διαδίκου από το εθνικό δικαστήριο, προκειμένου να διορθώσει τις τυπικές ελλείψεις, θα μπορούσε να άρει τη μομφή του υπερβολικού formalισμού. Στην υπόθεση *Dos Santos Calado*⁶⁵ το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απόρριψη της συνταγματικής προσφυγής από το Συνταγματικό Δικαστήριο (ΣΔ) της Πορτογαλίας, διότι η προσφεύγουσα δεν επεσήμανε στο δικόγραφό της τη διάταξη του νόμου βάσει της οποίας άσκησε το ένδικο βοήθημά της ενώπιον του ΣΔ αποτελεί εκδήλωση υπερβολικής τυπολατρίας. Το ΕΔΔΑ έκρινε εν προκειμένω ότι η προσέγγιση που ακολούθησε το Συνταγματικό Δικαστήριο ήταν υπερβολικά τυπική και περιόριζε δυσανάλογα το δικαίωμα της προσφεύγουσας να εξεταστεί το ένδικο βοήθημά της επί της ουσίας. Το δικαστήριο επεσήμανε, επίσης, ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο θα μπορούσε να ζητήσει από την προσφεύγουσα να διορθώσει την τυπική παράλειψη, προσδιορίζοντας εκ των υστέρων τη σχετική διάταξη του νόμου βάσει της οποίας άσκησε τη συνταγματική προσφυγή ενώπιον του δικαστηρίου⁶⁶.

63 ΕΔΔΑ, *Association Burestop 55* κατά Γαλλίας, 56176/18, § 66.

64 ΕΔΔΑ, *Ευστρατίου* κατά Ελλάδας, 19 Νοεμβρίου 2020, 53221/14 § 43.

65 ΕΔΔΑ, *Dos Santo Calado* κατά Πορτογαλίας, 31 Μαρτίου 2020, 55997/14.

66 § 124.

Τέλος, στοιχειοθετείται υπερβολικός formalισμός, όταν η τυφλή προσκόλληση στους τύπους εμποδίζει την εκδίκαση της υπόθεσης για λόγους ανεξάρτητους από τη θέληση ή την υπαιτιότητα του διαδίκου⁶⁷, όπως εν προκειμένω.

B. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο και ελάχιστο δικονομικό σφάλμα: απόφαση Justine κατά Γαλλίας

Στην απόφαση Justine κατά Γαλλίας⁶⁸ η προσφεύγουσα άσκησε αναίρεση κατά εφετειακής αποφάσεως και όφειλε να καταθέσει, αφενός, υπόμνημα, προκειμένου να αναπτύξει τους ισχυρισμούς της αναίρεσης (άρθρο 978 ΚΠολΔ) και, αφετέρου, αντίγραφα των αποφάσεων του πρώτου και δεύτερου βαθμού δικαιοδοσίας (άρθρο 979 ΚΠολΔ), επί ποιηή απαραδέκτου του ένδικου μέσου.

Ο δικηγόρος της προσφεύγουσας κατέθεσε ενώπιον του αναιρετικού δικαστηρίου, εκ παραδρομής, αντίγραφο πρωτόδικης απόφασης που δεν σχετιζόταν με την υπόθεση. Σχετικά το εφαρμοστέο άρθρο 979 ΚΠολΔ προβλέπει δύο περιπτώσεις: Α. Αν οι αποφάσεις (του πρώτου και δεύτερου βαθμού) δεν διαβιβαστούν εντός της ταχθείσας προθεσμίας στη γραμματεία του ακυρωτικού δικαστηρίου, κηρύσσεται αυτεπαγγέλτως το απαραδέκτο της αναίρεσης (εδάφιο 1). Αν μία ή και οι δύο αποφάσεις διαβιβαστούν ελλιπώς ή φέρουν υλικό σφάλμα, το ακυρωτικό δικαστήριο ενημερώνει τον δικηγόρο για το σφάλμα και ορίζει προθεσμία για τη διόρθωσή του (εδάφιο 2).

Η γραμματεία του ΑΠ, κατ' εφαρμογή του άρθρου 979 εδ.2 ΚΠολΔ, ζήτησε από τον δικηγόρο που είχε καταθέσει την αίτηση αναίρεσεως να αποστείλει την πρωτόδικη απόφαση που σχετιζόταν με την υπόθεση. Ο δικηγόρος την απέστειλε αυθημερόν. Στη συνέχεια ορίστηκε εισηγητής δικαστής επί της υποθέσεως.

Το ζήτημα εν προκειμένω εντοπίζεται στον νομικό χαρακτηρισμό της ως άνω δικονομικής παράλειψης, βάσει του άρθρου 979 ΚΠολΔ. Η υπαγωγή στο εδάφιο 1 συνεπάγεται το απαραδέκτο της αναίρεσης, λόγω μη υποβολής της πρωτόδικης απόφασης. Αντιθέτως, η υπαγωγή στο εδάφιο 2 με την αναγνώριση της ύπαρξης υλικού σφάλματος ή ελλιπούς διαβίβασης, επιτρέπει τη θεραπεία της διαδικαστικής πλημμέλειας και τη διάσωση του ένδικου μέσου.

67 Βλ. και ΕΔΔΑ, Dos Santo Calado κατά Πορτογαλίας, 31 Μαρτίου 2020, 55997/14, § 121, όπου το δικαστήριο ήλεγξε εάν το δικονομικό σφάλμα μπορεί να καταλογισθεί στον διάδικο.

68 ΕΔΔΑ, Justine κατά Γαλλίας, 21 Νοεμβρίου 2024, 78664/17.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Σύμφωνα με την κρατούσα νομολογία του γαλλικού Αρείου Πάγου, η παράλειψη κατάθεσης μίας εκ των δύο αποφάσεων δεν θεωρείται ελλιπής ή εσφαλμένη διαβίβαση, κι ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεραπευτεί, καθώς η διάταξη προβλέπει απόλυτη ακυρότητα. Η εν λόγω παράλειψη οδηγεί σε απαράδεκτο του ένδικου μέσου, που εξετάζεται αυτεπαγγέλτως. Επιπλέον, η παράλειψη αυτή μπορεί να στοιχειοθετήσει την αστική ευθύνη του δικηγόρου. Κατόπιν τούτων, στην προκείμενη περίπτωση έκρινε ότι εφαρμόζεται η περίπτωση του εδαφίου 1 του άρθρου 979 ΚΠολΔ και απέρριψε ως απαράδεκτη την αίτηση αναίρεσης.

Η ανααιρεσείουσα υποστήριξε με την προσφυγή της ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι η απόρριψη της αναίρεσής της προσβάλλει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Το ΕΔΔΑ στην απόφασή του υπενθυμίζει ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν κατοχυρώνει την επιμέρους αξίωση προς άσκηση ένδικων μέσων ούτε υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να ιδρύουν εφετεία ή ακυρωτικά δικαστήρια. Ωστόσο, εάν έχει προβλεφθεί η άσκηση ένδικου μέσου, οι διάδικοι απολαμβάνουν τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης κατά την άσκησή τους⁶⁹. Υπενθύμισε, δε, ότι οι περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό συνάδουν με τη Σύμβαση, μόνον αν είναι προβλέψιμοι, αναγκαίοι και αναλογικοί προς την επιδίωξη ενός θεμιτού σκοπού.

Το δικαστήριο έκρινε ότι ο περί ου ο λόγος περιορισμός (υποχρέωση ηλεκτρονικής κατάθεσης) ήταν προβλέψιμος (προβλέπεται ρητά στο άρθρο 979 ΚΠΔ) και επιδιώκει θεμιτό σκοπό, ήτοι την ορθή και έγκαιρη απονομή της δικαιοσύνης και την ασφάλεια δικαίου. Εν συνεχεία, έκρινε την *in concreto* αναλογικότητα του εν λόγω περιορισμού⁷⁰. Στην προκείμενη περίπτωση, το δικαστήριο έλαβε υπόψη του ότι ο δικηγόρος διέπραξε πράγματι ένα δικονομικό σφάλμα (τη μη αποστολή του ορθού κειμένου της μίας πρωτόδικης απόφασης). Το υλικό αυτό, όμως, σφάλμα διορθώθηκε άμεσα, κατόπιν υπόδειξης της γραμματείας του δικαστηρίου, πριν καν οριστεί εισηγητής επί της υποθέσεως. Περαιτέρω, συνεκτίμησε ότι το σφάλμα αυτό δεν καθυστέρησε την εκδίκαση της αίτησης αναίρεσης, ενώ το δικαστήριο, κατά την εκδίκαση της υπόθεσης,

69 § 33.

70 Αντίθετα σε προηγούμενη απόφασή του το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι ο εν λόγω δικονομικός περιορισμός περί κατάθεσης του σώματος των αποφάσεων των δύο βαθμών δικαιοδοσίας ενώπιον του δικαστηρίου της αναίρεσης επί ποινή απαραδέκτου δεν προσβάλλει το δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου σε δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του ένδικου μέσου της αναίρεσης και την αποδοχή ενός μεγαλύτερου βαθμού τυπικότητας στην εν λόγω διαδικασία, ΕΔΔΑ, *Levages Prestations Services* κατά Γαλλίας, 23 Οκτωβρίου 1996, 21920/93, § 48.

είχε πρόσβαση στον πλήρη φάκελο της υπόθεσης. Εν όψει των ανωτέρω, το δικαστήριο του Στρασβούργου χαρακτηρίζει την ως άνω δικονομική παράλειψη ως «ελάχιστη» (minime) και τονίζει ότι δεν είχε καμία επίπτωση στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης⁷¹. Τέλος, κατέληξε ότι ο ΑΠ εφάρμοσε τον δικονομικό κανόνα του άρθρου 979 εδ.1 ΚποΛΔ και όχι αυτόν του εδαφίου 2, προβαίνοντας σε μια ιδιαίτερος αυστηρή εφαρμογή του δικονομικού κανόνα (une application particulièrement rigoureuse), χωρίς αυτό να είναι αναγκαίο για την επίτευξη κάποιου θεμιτού σκοπού στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ως εκ τούτου, διαπιστώνει παραβίαση του άρθρου 6§1 της Σύμβασης.

Μ' αυτή την έννοια, το ΕΔΔΑ κρίνει ότι όταν ένα επουσιώδες δικονομικό σφάλμα αποκαθίσταται, κατόπιν, μάλιστα, σχετικής υπόδειξης του δικαστηρίου, η εμμονή στην αυστηρή τήρηση της τυπικής διαδικασίας καθίσταται αδικαιολόγητη, εφόσον, μάλιστα, η παράλειψη δεν άσκησε επιρροή στους σκοπούς της ορθής απονομής της δικαιοσύνης ή της ασφάλειας δικαίου ούτε υποδηλώνει πρόθεση του διαδίκου να καθυστερήσει τη διαδικασία ή κατάχρησή της προς ιδιοτελείς σκοπούς. Η μεταγενέστερη απόρριψη του ένδικου μέσου, υπό αυτές τις συνθήκες, συνιστά δυσανάλογο περιορισμό, που προσβάλλει τον πυρήνα του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Στην απόφαση αυτή μειοψήφησε ο δικαστής Pisanì, ο οποίος υποστήριξε ότι το δικαστήριο απλώς εφάρμοσε έναν κανόνα δικαίου που ήταν γνωστός σε όλους και απλός στην εφαρμογή του, ενώ αν επιτρέψουμε την υποχώρηση του δικονομικού τύπου κάθε φορά που η μη τήρησή του θεωρείται «ασήμαντη», τότε ο δικονομικός νόμος χάνει την ισχύ του.

Γ. Νομιμοποίηση δικηγόρου και δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο: ο γαλλικός δικονομισμός

Το ζήτημα του υπερβολικού formalισμού επανήλθε στην υπόθεση Rocchia κατά Γαλλίας⁷², όπου το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφανθεί, αν η απόρριψη έφεσης ενώπιον ποινικού δικαστηρίου, επειδή κατατέθηκε από τον σύζυγο της προσφεύγουσας χωρίς την προσκόμιση ειδικού πληρεξουσίου (κατ' άρθρον 502 ΚΠοινΔ), συνιστά υπέρβαση των ορίων του δικονομικού formalισμού.

71 § 44.

72 ΕΔΔΑ, Rocchia κατά Γαλλίας, 2 Φεβρουαρίου 2023, 74530/17. Βλ. και A. Lefebvre, CEDH : un zèle de formalisme engage la responsabilité de l'État au titre du droit au procès équitable σε [CEDH : un zèle de formalisme engage la responsabilité de l'État au titre du droit au procès équitable - Pénal | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Το δικαστήριο εκκινεί από τη διαπίστωση ότι η απαίτηση για προσκόμιση ειδικού πληρεξουσίου από πρόσωπο που ασκεί το ένδικο μέσο της έφεσης, για λογαριασμό τρίτου, δεν αντίκειται *per se* στη Σύμβαση. Αντιθέτως, η τυπική αυτή προϋπόθεση υπηρετεί θεμιτούς σκοπούς, όπως την εύρυθμη απονομή της δικαιοσύνης και τη διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου⁷³. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ, κατά την εξέταση των πραγματικών περιστατικών της δίκης, διαπίστωσε ότι ο σύζυγος της προσφεύγουσας είχε προσκομίσει στο δικαστήριο ένα έγγραφο που ισοδυναμούσε με «εξουσιοδότηση»⁷⁴. Το έγγραφο αυτό δεν επισυνάφθηκε στη δικογραφία με ευθύνη του γραμματέα του δικαστηρίου, ενέργεια που καταλογίζεται στη δημόσια υπηρεσία της δικαιοσύνης.

Το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι η επιμονή του εθνικού δικαστηρίου στην τυπική απόρριψη της έφεσης συνιστά στέρξη του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Το δικαστήριο του Στρασβούργου επισημαίνει κατ' ουσίαν τις καθοδηγητικές υποχρεώσεις του δικαστή κατά τη διάρκεια της δίκης. Εφόσον ο διάδικος εκδήλωσε έμπρακτα τη βούλησή του να νομιμοποιηθεί, το δικαστήριο όφειλε να τον καλέσει προς συμπλήρωση των τυπικών παραλείψεων, ενώ, αν έγγραφα νομιμοποίησης, που είχαν ήδη προσκομιστεί, δεν εντάχθηκαν στη δικογραφία εξ υπαιτιότητας των δικαστικών υπηρεσιών, το σφάλμα αυτό δεν επιτρέπεται να βαρύνει τον διάδικο.

Στην υπόθεση Duceau κατά Γαλλίας⁷⁵, σε εκκρεμή ποινική διαδικασία, ο προσφεύγων, κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, προέβη σε αντικατάσταση του πληρεξουσίου δικηγόρου του. Ο νέος δικηγόρος απέστειλε συστημένη επιστολή προς τον ανακριτή, με την οποία δήλωσε ότι είναι ο νέος συνήγορος, αλλά δεν τήρησε τις τυπικές διατυπώσεις του άρθρου 115 του ΚΠοινΔ, το οποίο απαιτεί δήλωση του δικηγόρου για τον διορισμό του στον γραμματέα του δικαστηρίου, αυτοπροσώπως, ενώ με συστημένη επιστολή μόνον εάν ο διάδικος διαμένει εκτός της περιφέρειας της έδρας του δικαστηρίου.

Αρχικά, ο ανακριτής εξέφρασε επιφυλάξεις για τη νομότυπη εκπροσώπηση του κατηγορουμένου, αξιολογώντας ότι ο διορισμός του νέου συνήγορου παράκαμπε τις διατυπώσεις για τους διαδίκους που κατοικούν στην περιφέρεια της έδρας του δικαστηρίου. Ωστόσο, αναθεωρώντας τη στάση του, αναγνώρισε τελικά τη

73 § 27.

74 § 28.

75 ΕΔΔΑ, Duceau κατά Γαλλίας, 30 Ιουνίου 2016, 29151/11.

νομιμοποίηση του δικηγόρου και, αποδεχόμενος την ιδιότητά του ως δικαστικού πληρεξουσίου, προχώρησε στην αρχειοθέτηση της υπόθεσης.

Όταν ο συνήγορος άσκησε έφεση κατά της διάταξης αρχειοθέτησης, το Συμβούλιο Εφετών απέρριψε αυτήν ως απαράδεκτη. Η κρίση αυτή θεμελιώθηκε σε μια αυστηρή ερμηνεία του άρθρου 115 ΚΠοινΔ. Εφόσον ο προσφεύγων διέμενε εντός της περιφέρειας της έδρας του δικαστηρίου, ο διορισμός πληρεξουσίου έπρεπε να γίνει, κατά την ανάκριση, με αυτοπρόσωπη δήλωση του δικηγόρου του στη γραμματεία, αποκλείοντας τη δυνατότητα αποστολής συστημένης επιστολής. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε εν συνεχεία από τον Άρειο Πάγο, ο οποίος προσέδωσε οριστική ισχύ στην εν λόγω τυπολατρική προσέγγιση.

Ενώπιον του ΕΔΔΑ, η γαλλική κυβέρνηση υπεραμύνθηκε της εφαρμογής του άρθρου 115 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, προβάλλοντας την ανάγκη για διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου. Ισχυρίστηκε ότι οι αυστηρές αυτές διατυπώσεις διασφαλίζουν το κύρος της ανάκρισης, καθώς εμποδίζουν την ακύρωση ανακριτικών πράξεων, που θα μπορούσε να προκληθεί από τη συμμετοχή δικηγόρων χωρίς την απαιτούμενη νομιμοποίηση.

Το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι, εφόσον ο ανακριτής είχε αποδεχθεί εν τοις πράγμασι τον διορισμό του συνηγόρου κατά το στάδιο της ανάκρισης, ο προσφεύγων σχημάτισε την εύλογη πεποίθηση ότι εκπροσωπείται νομίμως. Έτσι, η μεταγενέστερη απόρριψη της έφεσης ως απαράδεκτης, με την αιτιολογία της μη νομιμοποίησης του δικηγόρου του προσφεύγοντος, κρίθηκε ως δυσανάλογος περιορισμός που πλήττει τον πυρήνα του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη, παραβιάζοντας το άρθρο 6 § 1 της ΕΣΔΑ.

Συνεπώς, η θεμελιώδης αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διαδίκου καθιστά την επακόλουθη απόρριψη του ένδικου βοηθήματος λόγω τυπικών ελλείψεων που είχαν ήδη θεωρηθεί ότι είχαν θεραπευθεί από την έδρα, μια περίπτωση υπερβολικού formalισμού. Όταν το ίδιο το δικαστήριο έχει καλλιεργήσει την εύλογη πεποίθηση περί εγκυρότητας της διαδικασίας, η μεταγενέστερη επίκληση του τύπου για την απόρριψη του ένδικου βοηθήματος παραβιάζει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο.

IV. Η δικονομική αναδίπλωση του γαλλικού Αρείου Πάγου και η άρση του υπερβολικού formalισμού του μέσα από έναν άτυπο και διαρκή διάλογο με το ΕΔΔΑ

A. Εισαγωγικά προαπαιτούμενα

Η έφεση στην πολιτική δικαιοσύνη, σύμφωνα με το άρθρο 542 του γαλλικού ΚΠολΔ, ασκείται ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου με σκοπό τον έλεγχο συμμόρφωσης της απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου με τους δικονομικούς και ουσιαστικούς κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται στην εκδικαζόμενη διαφορά και απώτερο σκοπό τη μεταρρύθμιση ή εξαφάνιση της προσβαλλόμενης απόφασης, καθώς και την επέλευση της δικονομικής ωριμότητάς της, ώστε να δύναται να εκτελεστεί. Όπως και στην Ελλάδα, η έφεση στη Γαλλία διέπεται από την αρχή *tantum devolutum quantum judicatum*, δηλαδή μόνον ό, τι κρίθηκε πρωτοδίκως ως προς το πραγματικό και το νομικό μέρος της υπόθεσης υπόκειται στο μεταβιβαστικό αποτέλεσμα της έφεσης και πρέπει, επομένως, να δικαστεί εκ νέου, καθώς και από την αρχή *tantum devolutum quantum appellatum*, δηλαδή ότι θα κριθεί εκ νέου η διαφορά ως προς το πραγματικό και νομικό της μέρος, μόνον ως προς τα κεφάλαια της απόφασης που προσβάλλονται με την έφεση.

Τέλος, στο γαλλικό δίκαιο προβλέπεται η διαδικασία προσδιορισμού ορισμένης δικασίμου (*jour fixe*) για την εκδίκαση της έφεσης, η οποία, κατά κανόνα, συνδέεται με εξαιρετικά κατεπείγουσα ανάγκη εκδίκασης της υπόθεσης, η εκτίμηση της οποίας επαφίεται στην κρίση του δικαστή. Ο διάδικος που θέλει να επιτύχει την άμεση εκδίκαση της υπόθεσής του στο πλαίσιο της διαδικασίας *jour fixe* οφείλει να υποβάλλει αίτηση ενώπιον του Προέδρου του Εφετείου για τον κατά προτεραιότητα προσδιορισμό δικασίμου, εκθέτοντας τη φύση του κινδύνου από την καθυστέρηση εκδίκασης της υπόθεσης, προσκομίζοντας το σώμα του δικογράφου της έφεσης, τις προτάσεις επί της ουσίας και τα οικεία αποδεικτικά μέσα⁷⁶.

76 Για την έφεση στη γαλλική έννομη τάξη, S. Cruchade, *La hausse du formalisme de la procédure d'appel* σε https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04385155v1/file/M2_Justice_2023_Cruchade.pdf (τελευταία πρόσβαση στις 10-5-2026).

B. Η νομολογία του Αρείου Πάγου και η άρση του υπερβολικού formalισμού των κατώτερων δικαστηρίων

i. Ανυπόγραφη διάταξη δικαστή και υπερβολικός formalισμός των κατώτερων δικαστηρίων: η επέμβαση του Αρείου Πάγου

Στη σχολιαζόμενη απόφαση⁷⁷ είχε ασκηθεί έφεση κατά απόφασης πολιτικού πρωτοδικείου (εμποροδικείου), με την οποία απορρίφθηκε αγωγή λόγω αναρμοδιότητας του δικαστηρίου. Στο γαλλικό δίκαιο, σύμφωνα με το άρθρο 84 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, σε περίπτωση άσκησης έφεσης λόγω αρμοδιότητας (*appel-compétence*), ο εκκαλών πρέπει να λάβει άδεια από τον Πρόεδρο του Εφετείου για να κλητεύσει τον αντίδικό του σε ορισμένη δικάσιμο (*procédure à jour fixe*), χωρίς να απαιτείται, ωστόσο, να αποδείξει επείγοντα κίνδυνο από την καθυστέρηση εκδίκασης της υπόθεσης, όπως ισχύει κατά τον γενικό κανόνα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η Πρόεδρος του αρμοδίου τμήματος του Εφετείου όρισε δικάσιμο με διάταξή της και ο εκκαλών κλήτευσε τους εφεσίβλητους στην ορισθείσα δικάσιμο. Όμως, όταν διενήργησε την κλήτευσή τους, επισύναψε στους αντιδίκους ανυπόγραφο αντίγραφο της διάταξης της Προέδρου, με την οποία ορίστηκε δικάσιμο. Ένας εκ των εφεσίβλητων προέβαλε ενώπιον του Εφετείου ένσταση απαραδέκτου της έφεσης, λόγω του ως άνω ελαττώματος της κοινοποίησης. Το Εφετείο απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη, κάνοντας δεκτό ως βάσιμο τον ανωτέρω ισχυρισμό. Ο εκκαλών ασκεί αναίρεση ενώπιον του ΑΠ κατά της απορριπτικής απόφασης, προβάλλοντας ότι το Εφετείο επέδειξε υπερβολικό formalισμό, καθώς από το αντίγραφο της διάταξης που κοινοποιήθηκε στον εφεσίβλητο εξέλειπε μόνον η υπογραφή της δικαστή και δεν υπήρχε «καμία άλλη διαφορά ως προς το περιεχόμενο της απόφασης, την αιτιολογία της και την ημερομηνία εκδόσεώς της».

Το ανώτατο ακυρωτικό έκρινε παραδεκτό τον εν λόγω ισχυρισμό και εν τέλει δεκτή την αίτηση αναίρεσης, βάσει των άρθρων 85 εδ. 2 και 920 εδ.1 και 2 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ερμηνευομένων υπό το φως του άρθρου 6 § 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Κατ' αρχήν, ο ΑΠ επεσήμανε ότι στην περίπτωση της έφεσης λόγω αναρμοδιότητας «η διάταξη του Προέδρου του Εφετείου έχει ως μοναδικό αντικείμενό της τον ορισμό δικασίμου, κατά την οποία η υπόθεση θα συζητηθεί κατά

⁷⁷ Civ. 2e, 12 Δεκεμβρίου 2024, n° 22-11.816.

προτεραιότητα»⁷⁸. Εν συνεχεία, έκρινε ότι «όταν το Εφετείο επιλαμβάνεται ισχυρισμού του εφεσίβλητου περί απαραδέκτου της έφεσης υπό την πραγματική βάση ότι το αντίγραφο της διάταξης περί ορισμού δικασίμου, το οποίο επισυνάπτεται στην κλήτευση που του επιδόθηκε, δεν είναι υπογεγραμμένο από τη δικαστή που το εξέδωσε, οφείλει να ελέγξει αν το εν λόγω αντίγραφο ταυτίζεται με το υπογεγραμμένο και χρονολογημένο πρωτότυπο της διάταξης που πρέπει να περιλαμβάνεται στον φάκελο της διαδικασίας, δυνάμει του άρθρου 918 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Μόνο σε περίπτωση έλλειψης ακεραιότητας (αλλοίωσης του περιεχομένου) του αντιγράφου της διάταξης που επισυνάπτεται στην κλήτευση επιβάλλεται η κύρωση του απαραδέκτου, αντίθετη, δε, ερμηνεία θα συνιστούσε υπερβολικό φορμαλισμό»⁷⁹. Κατόπιν τούτων, ο ΑΠ αναίρεσε την απόφαση του Εφετείου για υπερβολικό φορμαλισμό κατά την εφαρμογή των δικονομικών διατάξεων.

Να επισημάνουμε ότι το Εφετείο εφάρμοσε, για να καταλήξει στην κρίση του, παλαιότερη νομολογία του ΑΠ. Ειδικότερα, σε παλαιότερη απόφασή του το ακυρωτικό δικαστήριο είχε δεχθεί ότι η διάταξη του Προέδρου του δικαστηρίου περί ορισμού δικασίμου που κοινοποιείται στον εφεσίβλητο πρέπει να είναι «ακέραιη», δηλαδή να μην έχει αλλοιωθεί το περιεχόμενό της, άλλως η έφεση απορρίπτεται ως απαράδεκτη⁸⁰. Ειδικότερα, στην απόφαση αυτή η διάταξη που κοινοποιήθηκε στον εφεσίβλητο δεν ήταν ακέραιη όχι μόνο διότι εξέλειπε η υπογραφή του Προέδρου που την εξέδωσε, αλλά επιπλέον, διότι η γραμματοσειρά στο κοινοποιηθέν αντίγραφο ήταν διαφορετική από το πρωτότυπο και η ημερομηνία ήταν δακτυλογραφημένη, ενώ στην πρωτότυπη διάταξη ήταν χειρόγραφη. Αντίθετα, στη σχολιαζόμενη υπόθεση λείπει μόνον η υπογραφή της δικαστή, χωρίς να πλήττεται η ακεραιότητα του κειμένου της διάταξης, για τον λόγο δε αυτόν, ο ΑΠ έκρινε ότι η απόρριψη της έφεσης ως απαράδεκτης με την εκκαλούμενη απόφαση αποτελούσε υπερβολικό φορμαλισμό.

Κατά συνέπεια, η εφαρμογή του νομολογιακού προηγούμενου απαιτεί από τον δικαστή, προκειμένου να αποφύγει τον υπερβολικό φορμαλισμό, τον προηγούμενο ενδελεχή έλεγχο της απολύτου συνάφειας μεταξύ της παλαιότερης κρίσης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της υπόθεσης που εκδικάζει.

78 § 9.

79 § 11.

80 Civ. 2e, 20 Μαΐου 2021, n° 19-19.259.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Η γαλλική θεωρία έθεσε διάφορα ερωτήματα εξ αφορμής της ανωτέρω απόφασης του ΑΠ, τα οποία συμπυκνώνουν όλη την προβληματική περί του υπερβολικού formalισμού⁸¹:

Α. Ο ΑΠ επέδειξε μια υπερβολική ελαστικότητα κατά την ερμηνεία των διατάξεων προς όφελος του εκκαλούντος; Όχι, αν αναλογιστούμε ότι ο εφεσίβλητος δεν υπέστη καμία βλάβη από την επίδοση της διάταξης περί ορισμού δικασίμου που δεν έφερε υπογραφή της Προέδρου, εφόσον κατά τα λοιπά το περιεχόμενό της παρέμενε ακέραιο. Συναφώς, παρατηρήθηκε ότι αν και δεν είναι πάντα επιθυμητή ούτε απόλυτα συμβατή με την αρχή της ασφάλειας δικαίου μια υπερβολική περιπτωσιολογία των συνεπειών της εφαρμογής των δικονομικών διατάξεων, είναι σύνηθες στη δικονομία να σκέφτεται κανείς με μη δυαδικό τρόπο, απαράδεκτο ή μη απαράδεκτο, καθώς η ακυρότητα μιας διαδικαστικής πράξης μπορεί να εξαρτάται από την επίκληση και απόδειξη βλάβης του διαδίκου, δηλαδή η ακυρότητα που προκαλείται από την παραβίαση της διάταξης να είναι σχετική. Έτσι, εν προκειμένω, ελλείπει ρητής σύνδεσης της παραβίασης των τύπων του άρθρου 920 ΚΠολΔ με το απαράδεκτο του ενδίκου μέσου, με ρητή διάταξη νόμου, ο ΑΠ είχε την ευχέρεια να ερμηνεύσει τις διατάξεις χωρίς να επιδεικνύει υπερβολικό formalισμό⁸².

Το επόμενο ερώτημα είναι πιο κομβικό και θα απαντηθεί στη συνέχεια της μελέτης: Επιδέχεται, εν όψει των αρχών της προβλεψιμότητας και της ασφάλειας δικαίου, η κύρωση του απαράδεκτου διαβαθμίσεις ή το απαράδεκτο πρέπει να απαγγέλλεται σε κάθε περίπτωση παραβίασης ενός τύπου που τάσσεται στον νόμο επί ποινή απόλυτης ακυρότητας; Με άλλα λόγια, είναι δογματικά εφικτή η αναλογική κλιμάκωση των δικονομικών κυρώσεων βάσει της σοβαρότητας της πλημμέλειας, ακόμη κι όταν δεν προβλέπεται;

81 M. Barba, *Où la prohibition du formalisme excessif fait encore plier la rigueur de l'appel à jour fixe* σε [Où la prohibition du formalisme excessif fait encore plier la rigueur de l'appel à jour fixe - Procédure civile | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

82 Η νομολογία του ΑΠ συνδέει τα τυπικά ελαττώματα με την ανυπαρξία της διαδικαστικής πράξης και οδηγούνται στην κήρυξη του απαράδεκτου της, ενώ, πλέον, ελλείπει προσδιορισμού εννόμων συνεπειών από τη διάταξη, συνδέει τα τυπικά ελαττώματα με το πλέγμα των σχετικών ακυροτήτων, βλ. M. Barba, Haro sur la théorie de l'inexistence en procédure d'appel à jour fixe, Dalloz [Haro sur la théorie de l'inexistence en procédure d'appel à jour fixe - Civil | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

ii. Μη κοινοποίηση της αίτησης περί ορισμού δικασίμου στον εφεσίβλητο και απόρριψη της έφεσης ως απαράδεκτης- υπερβολικός formalισμός

Δεν είναι η πρώτη φορά που ο ΑΠ ερμηνεύει με μεγαλύτερη ελαστικότητα τις δικονομικές διατάξεις σε σχέση με τον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, χρησιμοποιώντας ως αρχή της ερμηνείας του την έννοια του υπερβολικού formalισμού ή της υπερβολικής τυπολατρίας.

Ειδικότερα, το ακυρωτικό δικαστήριο έκρινε, κατ' αναλογία, ότι σε περίπτωση έφεσης κατά απόφασης πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, με την οποία απορρίφθηκε το ένδικο βοήθημα λόγω αναρμοδιότητας, ως ανωτέρω, ακόμη κι αν το αντίγραφο της αίτησης του εκκαλούντος περί ορισμού δικασίμου, το οποίο κατατέθηκε ενώπιον της Προέδρου του Εφετείου, δεν επισυνάφθηκε κατά την κλήτευση που διενεργήθηκε στον εφεσίβλητο, κι ως εκ τούτου, δεν κοινοποιήθηκε σ' αυτόν, δεν επέρχεται το απαράδεκτο του ένδικου μέσου⁸³. Έτσι, ο ΑΠ αναίρεσε την προσβαλλόμενη απόφαση του Εφετείου που επέδειξε υπερβολικό formalισμό, κρίνοντας αντίθετα. Και τούτο, διότι η αίτηση του εκκαλούντος αποτελεί μια απλή διαδικαστική προϋπόθεση για την έκδοση της διάταξης ορισμού δικασίμου εκ μέρους του Προέδρου του δικαστηρίου, χωρίς να επέρχεται ουδεμία βλάβη από την έλλειψη κοινοποίησής της στον εφεσίβλητο.

Με λίγα λόγια, εφόσον οι εφεσίβλητοι ενημερώθηκαν πλήρως για την ημερομηνία και το αντικείμενο της δευτεροβάθμιας δίκης μέσω άλλων εγγράφων της διαδικασίας που τους κοινοποιήθηκαν, η μη κοινοποίηση του συγκεκριμένου αντιγράφου δεν προκαλεί βλάβη σ' αυτούς. Έτσι, ο ΑΠ αρνήθηκε να επιβάλει μια τυφλή και άνευ ρητής πρόβλεψης σε διάταξη κύρωση για τυπική παράλειψη που δεν επηρέασε τα δικαιώματα άμυνας.

iii. Παράλειψη κατάθεσης στο δικαστήριο των εγγράφων που κοινοποιήθηκαν στον εφεσίβλητο για τον ορισμό δικασίμου και απαράδεκτο έφεσης

Επιπλέον, ο ΑΠ κλήθηκε να κρίνει κατ' αναίρεση απόφαση Εφετείου, με την οποία απορρίφθηκε ασκηθείσα έφεση ως απαράδεκτη, διότι ο εκκαλών κατέθεσε στη γραμματεία του Εφετείου μόνον το αντίγραφο της κλήσης που επιδόθηκε στον εφεσίβλητο, προκειμένου να παρασταθεί στη δίκη, χωρίς να επισυνάψει την αίτησή του ενώπιον του Προέδρου για τον ορισμό δικασίμου, την εκδοθείσα διάταξη του Προέδρου

83 Com. 14 juin 2023, n° 21-15.445.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

επί της αιτήσεως αυτής και τη δήλωση έφεσης, έγγραφα που, ωστόσο, είχαν επιδοθεί στον εφεσίβλητο.

Ο ΑΠ έκρινε ότι το Εφετείο παραβίασε το άρθρο 6 § 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το άρθρο R. 322-19 του Κώδικα Πολιτικής Διαδικασίας Εκτέλεσης, σε συνδυασμό με τα άρθρα 920, 922 και 930-1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Και τούτο, διότι από το άρθρο 922 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας συνάγεται ότι το Εφετείο επιλαμβάνεται της εκδίκασης της υπόθεσης με την κατάθεση στη γραμματεία του δικαστηρίου αντιγράφου της κλήσης του εφεσίβλητου στη δίκη, η οποία (κατάθεση) πρέπει να γίνει πριν από τη δικάσιμο της υποθέσεως, διαφορετικά η δήλωση της έφεσης κηρύσσεται ανίσχυρη, δηλαδή μη γενομένη. Ως εκ τούτων, το άρθρο 922 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας δεν επιβάλλει να συνυποβάλλονται, επί ποινή μάλιστα απαραδέκτου, μαζί με το αντίγραφο της κλήσης που κατατίθεται στη γραμματεία του δικαστηρίου, τα έγγραφα που προορίζονται για την ενημέρωση του εφεσίβλητου και αναφέρονται στο άρθρο 920 του ίδιου Κώδικα. Αντίθετη ερμηνεία θα αποτελούσε δυσανάλογο εμπόδιο στην πρόσβαση στον δικαστή, κατά παράβαση του άρθρου 6 § 1 της ΕΣΔΑ.

Ο Άρειος Πάγος κατέληξε ότι η εφετειακή απόφαση, η οποία απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη λόγω ελλιπούς φακέλου, έσφαλε. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι για την έγκυρη εισαγωγή της υπόθεσης στο ακροατήριο του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου αρκεί η κατάθεση αντιγράφου της κλήσης του εφεσίβλητου στη δίκη, χωρίς να απαιτείται η υποβολή των ανωτέρω πρόσθετων εγγράφων του άρθρου 920 ΚΠολΔ, που κοινοποιούνται σ' αυτόν. Παράλληλα, το ακυρωτικό δικαστήριο επεσήμανε ότι σε κάθε περίπτωση η μη κατάθεση της κλήσης προς παράσταση του εφεσίβλητου στη δίκη οδηγεί στο ανίσχυρο της δήλωσης έφεσης και όχι στην απόρριψη του ένδικου μέσου ως απαράδεκτου. Με τον τρόπο αυτό, ο Άρειος Πάγος στηλίτευσε την προσέγγιση του Εφετείου ως υπερβολικά τυπολατρική διττά⁸⁴, καθώς κατ' ουσίαν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο με την ερμηνεία του προέκρινε ένα δικονομικό απαράδεκτο που δεν προβλέπεται ρητώς από τον νόμο.

84 Civ. 2e, 17 Μαΐου 2023, n° 21-20.690.

iv. Εσφαλμένη αναφορά του αρμοδίου δικαστηρίου στο δικόγραφο και απόρριψη έφεσης- υπερβολικός formalισμός

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση όπου, ενώ οι προτάσεις επί της έφεσης κατατέθηκαν νομοτύπως στο ψηφιακό σύστημα του Εφετείου (άρθρο 954 ΚΠολΔ), έφεραν στην επικεφαλίδα τους, εκ παραδρομής, την εσφαλμένη ένδειξη «ενώπιον του Πρωτοδικείου Perpignan», δημιουργώντας αμφιβολίες για το δικαστήριο στο οποίο απευθύνονται. Το Εφετείο απέρριψε για τον λόγο αυτό την έφεση ως απαράδεκτη.

Ο ΑΠ, που επιλήφθηκε κατ' αναίρεση, έκρινε ότι η απόρριψη ως απαράδεκτης της έφεσης, υπό αυτές τις συνθήκες, συνιστούσε υπερβολικό formalισμό που πλήττει το δικαίωμα πρόσβασης στον δικαστή⁸⁵. Η κρίση αυτή στηρίχθηκε στο γεγονός ότι το περιεχόμενο του δικογράφου των προτάσεων λειτουργούσε συμπληρωματικά προς την έφεση. Συνεπώς, παρά την εσφαλμένη ονομασία ή επικεφαλίδα του, η ταυτοποίησή του ήταν ευχερής βάσει του πραγματικού του περιεχομένου.

Σχολιάστηκε σκωπτικά στη θεωρία ότι η έφεση είχε κατατεθεί στις 7 Δεκεμβρίου 2016 και η απόφαση δημοσιεύθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 2022, χρειάστηκαν δηλαδή έξι έτη, προκειμένου το δικαστήριο να καταλήξει στην κήρυξη ενός απαράδεκτου, βασιζόμενο απλώς σ' ένα εκ παραδρομής σφάλμα «αντιγραφής-επικόλλησης» (copy-paste) του πληρεξουσίου δικηγόρου. Και, ναι, μεν το Perpignan είναι το κέντρο του κόσμου κατά την τέχνη⁸⁶, αλλά δεν μπορεί να γίνει το κέντρο της ακύρωσης των δικαιωμάτων...⁸⁷

v. Μεταβιβαστικό αποτέλεσμα της έφεσης και υπερβολικός formalισμός

Σε άλλη απόφαση ο ΑΠ έκρινε ότι η απόρριψη της έφεσης ως απαράδεκτης, με την ανααιρεσιβαλλόμενη απόφαση, για τον λόγο ότι στο δικόγραφό της δεν αναφέρονται ρητώς τα συγκεκριμένα κεφάλαια της εκκαλούμενης απόφασης που προσβάλλονται, παρόλο που το διατακτικό της περιλαμβάνει μόνον ένα κεφάλαιο το οποίο μπορεί να

85 Civ. 2e, 3 octobre 2024, n° 22-16.223.

86 Ο Σαλβαντόρ Νταλί έλεγε ότι ο σιδηροδρομικός σταθμός του Perpignan είναι το κέντρο του κόσμου, όπου ενώνονται όλες οι δυνάμεις του σύμπαντος [The Center of the World according to Salvador Dalí: the Perpignan station, cosmic station and surreal ecstasy](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

87 R. Laffly, Conclusions d'appel et formalisme excessif : fini le surréalisme, place au réalisme σε [dallos actualite - conclusions d'appel et formalisme excessif fini le surréalisme place au réalisme - 2024-10-23.pdf](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

αποτελέσει αντικείμενο έφεσης, συνιστά υπερβολικό formalισμό και δυσανάλογη προσβολή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστή. Τούτο, δε, διότι στην περίπτωση αυτή η έφεση αφορά αναγκαστικά αυτό το ένα κεφάλαιο της απόφασης και η διαπίστωση έλλειψης μεταβιβαστικού αποτελέσματος του ένδικου μέσου, ενώ τόσο ο εφεσίβλητος όσο και το εφετείο είναι σε θέση να αντιληφθούν το εύρος του, αποτελεί εκδήλωση υπερβολικού formalισμού⁸⁸.

Η νομολογία αυτή εναρμονίζεται με προγενέστερη απόφαση του ΕΔΔΑ. Στο πλαίσιο εκείνης της υπόθεσης και κατόπιν φιλικού διακανονισμού, η κυβέρνηση αναγνώρισε ότι η απόρριψη εφέσεων ως απαράδεκτων λόγω μη ρητής αναγραφής των προσβαλλόμενων κεφαλαίων της εκκαλούμενης απόφασης στην ηλεκτρονική φόρμα της δήλωσης έφεσης συνιστά υπερβολικό formalισμό. Το ζήτημα ανέκυπτε συχνά καθώς πολλοί δικηγόροι, εξαιτίας των περιορισμών χώρου στο ψηφιακό σύστημα καταχώρησης της δήλωσης έφεσης, παρέθεταν τα σημεία αυτά σε παράρτημα, με αποτέλεσμα τα εθνικά δικαστήρια να αρνούνται το μεταβιβαστικό αποτέλεσμα της έφεσης, εν όψει μιας νεοformalistικής προσέγγισης, κατ' εφαρμογή των νέων κανόνων ψηφιοποίησης της δικαιοσύνης⁸⁹.

vi. Προθεσμία άσκησης έφεσης και υπερβολικός formalισμός

Ο ΑΠ κλήθηκε να αποφανθεί και για την ερμηνεία των κανόνων που αφορούν την προθεσμία άσκησης έφεσης. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 496 εδάφιο 2 ΚΠολΔ, η προθεσμία άσκησης έφεσης κατά απόφασης, που εκδόθηκε επί αίτησης ασφαλιστικών μέτρων, είναι 15 ημέρων, χωρίς, ωστόσο, να ορίζεται το σημείο έναρξης της εν λόγω προθεσμίας. Μέρος της θεωρίας υποστήριζε επί μακρόν ότι αφετηρία της προθεσμίας έπρεπε να είναι η κοινοποίηση της απόφασης, κατ' αναλογική εφαρμογή του γενικού κανόνα του άρθρου 528 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Ωστόσο, στην πράξη, οι διατάξεις που εκδίδονται επί των αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων σχεδόν ποτέ δεν κοινοποιούνται στους ενδιαφερόμενους, αλλά απλώς το πρωτότυπο της απόφασης παραδίδεται στον αιτούντα χωρίς ιδιαίτερες διατυπώσεις.

Ο αναιρεσείων άσκησε αναίρεση κατά εφετειακής απόφασης που έκρινε εκπρόθεσμα την έφεσή του κατά διάταξης προέδρου πρωτοδικείου, με την οποία

88 2e Civ., 16 janvier 2025, n° 22-22.878.

89 ΕΔΔΑ, SAM TM Transports κατά Γαλλίας, 3 Οκτωβρίου 2024, 33851/23.

απορρίφθηκε αίτησή του, κατ' εφαρμογή του άρθρου 145 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, περί λήψης ασφαλιστικών μέτρων. Ειδικότερα, με την αναίρεσή του μέμφθηκε τον υπερβολικό φορμαλισμό του δικαστηρίου και την αδυναμία απόδειξης, εκ μέρους του, ενός αρνητικού γεγονότος, ήτοι τη μη κατάθεση του πρωτοτύπου της απόφασης στη θυρίδα του δικηγόρου του, προσκομίζοντας και αποσπάσματα ηλεκτρονικών μηνυμάτων του τελευταίου στα οποία αναφέρετο ότι δεν είχε λάβει την απόφαση και όχλησε προς τούτο τη γραμματεία του δικαστηρίου.

Ο ΑΠ αποφάνθηκε ότι η προθεσμία της έφεσης κατά διάταξης με την οποία απορρίπτεται αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, εκκινεί από την ημερομηνία εκδόσεως της προσβαλλόμενης διάταξης. Ειδικότερα, τεκμαίρεται ότι το πρωτότυπο της διάταξης παραδίδεται στον αιτούντα την ημέρα εκδόσεώς της, αλλά, καθώς πρόκειται για μαχητό τεκμήριο, μπορεί να ανατραπεί με κάθε μέσο, κι ως εκ τούτου, ο δικηγόρος μπορεί να αποδείξει ότι δεν έλαβε γνώση της διάταξης την ημέρα της έκδοσής της, αλλά μεταγενέστερα, οπότε η προθεσμία έφεσης αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία που πράγματι έλαβε γνώση αυτής⁹⁰.

Ο ΑΠ, εν όψει των ανωτέρω περιστάσεων έκρινε ότι η έφεση ασκήθηκε εμπρόθεσμα και κύρωσε τον υπερβολικό φορμαλισμό του δικαστηρίου της εκκαλούμενης απόφασης, ερμηνεύοντας τελεολογικά και σύμφωνα με τις αρχές της δίκαιης δίκης τις διατάξεις του νόμου.

vii. Επίδοση του δικογράφου της έφεσης σε τρίτα πρόσωπα και απαράδεκτο έφεσης

Σε επόμενη, κομβικής σημασίας απόφαση, ο Άρειος Πάγος εξέτασε τις δικονομικές συνέπειες από τη μη επίδοση του δικογράφου της έφεσης στον Γενικό Εισαγγελέα. Ο τελευταίος συμμετείχε ως εφεσίβλητος σε δίκη που αφορούσε τη διαδικασία διεθνούς επιστροφής τέκνων, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Σύμβασης της Χάγης⁹¹.

Το ιστορικό της διαφοράς αφορά τη διαδικασία διαζυγίου μεταξύ των γονέων ανηλίκου, που διέμενε στην Ουκρανία. Μετά την απομάκρυνση του τέκνου και τη μεταφορά του στη Γαλλία από τον Γάλλο πατέρα του, ενεργοποιήθηκαν οι διατάξεις της

90 2e Civ., 28 mars 2024, n° 22-11.631.

91 2e Civ., 23 mai 2024, n° 22-11.175.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Σύμβασης της Χάγης περί διεθνούς απαγωγής παιδιών. Η μητέρα υπέβαλε αίτημα επιστροφής του τέκνου και ο αρμόδιος Εισαγγελέας επίσπευσε τη διαδικασία ενώπιον του δικαστή οικογενειακών υποθέσεων.

Με την πρωτόδικη απόφαση κρίθηκε ότι η μετακίνηση του παιδιού ήταν παράνομη, αλλά απορρίφθηκε το αίτημα επιστροφής του στην Ουκρανία. Η μητέρα άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως με εφεσίβλητους τον πατέρα και τον Γενικό Εισαγγελέα. Το δικόγραφο της έφεσης, όμως, δεν επιδόθηκε στον Γενικό Εισαγγελέα και για τον λόγο αυτό το ένδικο μέσο απορρίφθηκε ως απαράδεκτο. Το Εφετείο, για να θεμελιώσει την κρίση του περί απαράδεκτου, εφάρμοσε προγενέστερη απόφαση του ΑΠ⁹², με την οποία είχε κριθεί ότι το άρθρο 905-1 του ΚΠολΔ, που επιτάσσει, επί ποινή απαράδεκτου, την κοινοποίηση της έφεσης σε όλους τους εφεσίβλητους, δεν είναι αντίθετο προς τις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης.

Ο Άρειος Πάγος, επιλαμβανόμενος της υπόθεσης κατ' αναίρεση, στην απόφασή του, επιβεβαίωσε την πάγια νομολογία του, κρίνοντας ότι το άρθρο 905-1 ΚΠολΔ επιβάλλει την επίδοση του δικογράφου της έφεσης σε κάθε εφεσίβλητο, χωρίς να εισάγει διακρίσεις ανάλογα με την ιδιότητά του. Κατά συνέπεια, ο εκκαλών οφείλει να επιδώσει το δικόγραφο της έφεσης και στον Γενικό Εισαγγελέα, εφόσον αυτός συμμετέχει στη δίκη με την ιδιότητα του εφεσίβλητου, επί ποινή απαράδεκτου.

Ωστόσο, ακολούθως, ο ΑΠ, εφαρμόζοντας την απόφαση του ΕΔΔΑ Henrioud κατά Γαλλίας⁹³, αναιρεί την απόφαση του Εφετείου, βάσει του άρθρου 6 § 1 της ΕΣΔΑ, των άρθρων 6 και 7 της Σύμβασης της Χάγης και των άρθρων 905-1 και 1210-4 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Ειδικότερα, το δικαστήριο επεσήμανε ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, δεν είναι απόλυτο και επιδέχεται περιορισμούς, οι οποίοι, όμως, δεν μπορούν να φτάνουν έως του σημείου να πλήττουν τον πυρήνα του δικαιώματος. Το δικαστήριο κατέληξε ότι το Εφετείο επέδειξε υπερβολικό formalισμό, κατά την ερμηνεία των εφαρμοστέων διατάξεων. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι, εφόσον διαπιστώθηκε στο πλαίσιο της δίκης ότι το δικόγραφο της έφεσης είχε επιδοθεί νομοτύπως στον αντίδικο πατέρα (εφεσίβλητος) και ο Γενικός Εισαγγελέας είχε ήδη παρέμβει στη δίκη, καταθέτοντας προτάσεις, η εμμονή στην τήρηση της τυπικής

92 2e Civ., 9 septembre 2021, n° 25187.

93 ΕΔΔΑ, Henrioud κατά Γαλλίας, 5 Νοεμβρίου 2015, 21444/11.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

υποχρέωσης επίδοσης του δικογράφου της έφεσης προς τον τελευταίο, επί ποινή απαραδέκτου εν συνόλω της έφεσης, είναι δυσανάλογη, ειδικά στο πλαίσιο εφαρμογής της Σύμβασης της Χάγης.

Από την απόφαση αυτή προκύπτουν τρία σημαντικά συμπεράσματα για τη γαλλική έννομη τάξη. Πρώτον, ότι είναι διακριτός ο αφηρημένος από τον συγκεκριμένο έλεγχο της συμβατότητας των νόμων, κι ως εκ τούτου, μια διάταξη που είχε κριθεί σύμφωνη με τη Σύμβαση στο πλαίσιο του αφηρημένου ελέγχου, μπορεί να κριθεί ότι αντίκειται σ' αυτή, εν όψει των περιστάσεων της υποθέσεως⁹⁴.

Δεύτερον, ότι τα κατώτερα δικαστήρια, αν και οφείλουν κατ' αρχήν να ακολουθούν τα νομολογιακά προηγούμενα, υπέχουν την υποχρέωση, κατ' εφαρμογή της ΕΣΔΑ, να αποκλίνουν από αυτά, όταν οι περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης καθιστούν την εφαρμογή τους εκδήλωση υπερβολικού formalισμού. Στο πλαίσιο αυτό, τα δικαστήρια της ουσίας φαίνεται ότι αναγνωρίζεται από τον ίδιο τον ΑΠ ότι έχουν το δικαίωμα, ή και την υποχρέωση, να επανελέγχουν την αναλογικότητα των δικονομικών κυρώσεων που επιβάλλονται σε βάρος των διαδίκων, ακόμη και κατ' εφαρμογή νομολογιακών προηγούμενων, προκειμένου να διασφαλίζεται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο⁹⁵. Άλλως, η απόφασή τους, όπως αποδεικνύεται, καθίσταται αναιρετέα.

Τρίτον, οι αρχές της δίκαιης δίκης επιτρέπουν τη θεραπεία ακόμη και ενός απόλυτου δικονομικού απαραδέκτου, εφόσον ο σκοπός της κρίσιμης δικονομικής διάταξης έχει εκπληρωθεί. Όπως προκύπτει από τη σχολιαζόμενη απόφαση, η παράλειψη επίδοσης του δικογράφου της έφεσης στον Γενικό Εισαγγελέα δεν οδήγησε σε απαράδεκτο, καθώς ο ίδιος παρέστη στη δίκη και κατέθεσε προτάσεις. Εφόσον διασφαλίστηκε το δικαίωμα άμυνας (που αποτελεί τον σκοπό της διάταξης), η κήρυξη του απαραδέκτου θα ισοδυναμούσε με στείρο formalισμό. Τούτο ισχύει ακόμη περισσότερο σε υποθέσεις με υψηλό κοινωνικό διακύβευμα, όπως η προστασία των

94 Β. Μπουκουβάλα, Αρχή της αναλογικότητας και συγκεκριμένος έλεγχος της συμβατότητας των νόμων με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο γαλλικό δίκαιο με αφορμή την 12-26.066/4.12.2013 απόφαση του γαλλικού Αρείου Πάγου και την 396848/31.5.2016 απόφαση του γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας, υπό δημοσίευση.

95 M. Barba, Vers un contrôle de conventionalité in concreto des règles de procédure civile ? À propos du formalisme excessif en cause d'appel en matière d'enlèvement international d'enfants σε [Vers un contrôle de conventionalité in concreto des règles de procédure civile ? À propos du formalisme excessif en cause d'appel en matière d'enlèvement international d'enfants - Civil | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

ανηλίκων, στις οποίες, επιπλέον, εφαρμόζονται διεθνείς συμβάσεις οι οποίες δεσμεύουν το κράτος. Τα πραγματικά και νομικά αυτά δεδομένα ώθησαν τον Άρειο Πάγο να παρακάμψει την απόλυτη ακυρότητα και να κρίνει την έφεση παραδεκτή.

viii. Η υποχρέωση μετ' επικλήσεως προσκόμισης των αποδεικτικών μέσων και η αυστηρή ερμηνεία των κατώτερων δικαστηρίων

Σε μεταγενέστερη κρίση του, ο Άρειος Πάγος εξέτασε τις έννομες συνέπειες που επέρχονται από την παράβαση της υποχρέωσης του διαδίκου να προσκομίζει, μετ' επικλήσεως, τα αποδεικτικά μέσα για τη θεμελίωση των ισχυρισμών του⁹⁶. Συγκεκριμένα, βάσει του ισχύοντος δικονομικού πλαισίου, ο εκκαλών οφείλει να επικαλείται ρητά με τις προτάσεις του τα αποδεικτικά στοιχεία που στηρίζουν κάθε επιμέρους αίτημά του, προβαίνοντας σε ακριβή παραπομπή στον αύξοντα αριθμό των σχετικών εγγράφων.

Το Εφετείο, αφού έλαβε υπόψη του ότι στις προτάσεις του εκκαλούντος, εκτάσεως 12 σελίδων, εξέλειπε παντελώς η μνεία στα προσκομισθέντα έγγραφα, έκρινε ότι αδυνατούσε να επαληθεύσει τους προβαλλόμενους υπολογισμούς ή να συνεκτιμήσει τις αποδείξεις πληρωμών για τη θεμελίωση του ισχυρισμού του περί εξόφλησης των οφειλών και απέρριψε το αίτημα του ένδικου μέσου που σχετιζόταν με τα εν λόγω στοιχεία ως αναπόδεικτο, επικυρώνοντας, κατά το μέρος αυτό, την προσβαλλόμενη πρωτόδικη απόφαση.

Ο Άρειος Πάγος, επιλαμβανόμενος της αναίρεσης, αποφάνθηκε ότι η διασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο επιβάλλει μια λιγότερο formalιστική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι η απουσία ρητής παραπομπής των προτάσεων στα αποδεικτικά μέσα, παράλειψη για την οποία ο νόμος δεν προβλέπει ρητή κύρωση, δεν απαλλάσσει το Εφετείο από το καθήκον του να συνεκτιμήσει τα νομοτύπως προσκομισθέντα έγγραφα για τη θεμελίωση της δικαιοδοτικής του κρίσης. Κατόπιν τούτων, αναίρεσε την απόφαση του Εφετείου.

Τούτο, πάντως, δεν συνεπάγεται ότι οι οικείες διατάξεις περί της υποχρέωσης μετ' επικλήσεως προσκόμισης των αποδεικτικών μέσων παραμένουν ατελείς. Και τούτο, διότι ο εισηγητής δικαστής μπορεί να καλέσει τους δικηγόρους των διαδίκων να

96 2e Civ., 28 novembre 2024, n° 22-16.664.

συμπληρώσουν τις προτάσεις τους, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 954 και 961 του ΚΠολΔ.

Με άλλα λόγια, εφόσον το δικαστήριο δεν αξιοποίησε τη δυνατότητα να ζητήσει από τον διάδικο τη διόρθωση της τυπικής του παράλειψης, δεν δικαιούται να απορρίψει ως αναπόδεικτο τον ισχυρισμό του, καθώς αντίθετη ερμηνεία θα συνιστούσε υπερβολικό φορμαλισμό, που υπερβαίνει τις έννομες συνέπειες που προβλέπει ο κανόνας δικαίου, ο οποίος παραβιάστηκε.

ix. Το απαράδεκτο (;) της έγχαρτης κατάθεσης της αίτησης επίσπευσης και ορισμού δικασίμου λόγω μη τήρησης της διαδικασίας ηλεκτρονικής υποβολής της και ο υπερβολικός νεοφορμαλισμός

Με πρόσφατη κρίση του, ο Άρειος Πάγος αποφάνθηκε σχετικά με τις προϋποθέσεις νομότυπης κατάθεσης της αίτησης για την έκδοση διάταξης ορισμού δικασίμου από τον Πρόεδρο του Εφετείου, σε υποθέσεις που αφορούν την αναγκαστική εκτέλεση ακινήτου⁹⁷. Συγκεκριμένα, σε διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης ακινήτου που επίσπευσε τράπεζα κατά δύο οφειλετών της, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι η επίσπευση της εκτέλεσης ήταν απαράδεκτη ως προς τον έναν καθ' ου, ενώ αντίθετως κρίθηκε παραδεκτή ως προς τον δεύτερο. Η τράπεζα ασκεί έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης κατά το μέρος που με αυτή κηρύχθηκε απαράδεκτη η επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης και με αίτησή της, που κατάθεσε έγχαρτα, στη γραμματεία του δικαστηρίου, ζητεί την έκδοση διάταξης για κλήτευση του αντιδίκου της σε ορισμένη δικάσιμο, όπως απαιτείται στην εν λόγω διαδικασία, παρότι ο νόμος ορίζει ότι η αίτηση αυτή κατατίθεται με ηλεκτρονικό τρόπο. Εν τέλει εκδίδεται η διάταξη την ίδια ημέρα με την αίτηση, για τη διενέργεια της κλήτευσης σε προσεχή δικάσιμο. Το Εφετείο έκρινε παραδεκτή την έφεση, με την αιτιολογία ότι μόνον οι διαδικαστικές πράξεις που απευθύνονται ενώπιον του δικαστηρίου ως δικαιοδοτικό σχηματισμό πρέπει να κατατίθενται ηλεκτρονικά επί ποινή απαραδέκτου.

Το δεύτερο πολιτικό τμήμα του ακυρωτικού δικαστηρίου κλήθηκε να κρίνει αν η κατάθεση σε έγχαρτη μορφή της αίτησης για παροχή άδειας κλήτευσης σε ορισμένη δικάσιμο επιφέρει το απαράδεκτο της έφεσης. Το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 930-1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, επί ποινή απαραδέκτου, οι

97Civ. 2e, 28 nov. 2024, F-B, n° 21-13.648.

διαδικαστικές πράξεις που διενεργούνται από τους δικηγόρους ενώπιον του εφετείου λαμβάνουν χώρα με ηλεκτρονικά μέσα, εκτός αν η χρήση τους καθίσταται αδύνατη από εξωτερική αιτία. Επιπλέον, το δικαστήριο υπογράμμισε ότι η παράλειψη συμμόρφωσης με μια αμιγώς τεχνική κανονιστική διάταξη (*arrêté technique*) δεν δύναται να επιφέρει το απαράδεκτο της έφεσης. Μια τέτοια δικονομική κύρωση κρίθηκε ως δυσανάλογη, καθώς υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλει ο επιδιωκόμενος δικονομικός σκοπός, προσβάλλοντας την αρχή της αναλογικότητας. Ειδικότερα, το δικαστήριο έκρινε ότι η διάταξη, με την οποία ο Πρόεδρος του Εφετείου ορίζει την ημερομηνία κατά την οποία η υπόθεση θα συζητηθεί κατά προτεραιότητα, αποτελεί μέτρο διοίκησης της δικαιοσύνης (*mesure d'administration judiciaire*) και δεν προσβάλλεται με ένδικο μέσο, ακόμη και για υπέρβαση εξουσίας. Η εν λόγω διάταξη προσβάλλεται με αναίρεση κατ' εξαίρεση και μόνον εφόσον στοιχειοθετείται παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης στον νόμιμο (φυσικό) δικαστή⁹⁸. Το δικαστήριο έκρινε ότι εφόσον το Εφετείο επιβεβαίωσε την κατάθεση της αίτησης προσδιορισμού δικασίμου σε έγχαρτη μορφή, η κήρυξη του απαράδεκτου του ένδικου μέσου, για τον λόγο ότι η εν λόγω αίτηση δεν υποβλήθηκε ηλεκτρονικώς δεν είναι ορθή⁹⁹.

Παρατηρήθηκε, ωστόσο, ότι μ' αυτή την ερμηνεία οι τεχνικοί κανόνες για τη ψηφιακή δικαιοσύνη χάνουν την αποτελεσματικότητά τους, ενώ η ιδιαίτερη ευελιξία του δικαστηρίου και η ελαστικότητα των ερμηνειών του αποδυναμώνει τους δικονομικούς κανόνες και πλήττει την ασφάλεια δικαίου¹⁰⁰.

x. Η αδυναμία συντέλεσης της διαδικαστικής πράξης ως λόγος άρσης των δικονομικών συνεπειών

Στο γαλλικό δίκαιο, ο εκκαλών πρέπει να κοινοποιεί τη συντασσόμενη πράξη κατάθεσης της έφεσης στον εφεσίβλητο, άλλως η έφεση κηρύσσεται ανενεργής (*caducité*), δηλαδή λογίζεται ως μη γενομένη και όχι απλώς ως απαράδεκτη. Στην πράξη, όμως, συντάσσονται δύο πράξεις κατάθεσης έφεσης, μία από τον δικηγόρο του εκκαλούντος και μία από τη γραμματεία του δικαστηρίου. Η νομολογία έχει διευκρινίσει ότι πρέπει να επιδίδεται η πράξη κατάθεσης που συντάσσεται από τη γραμματεία.

98 § 4.

99 § 9.

100 C. Bléry, *Appel d'un jugement d'orientation : voie électronique...sauf excès de formalisme*, σε [Appel d'un jugement d'orientation : voie électronique... sauf excès de formalisme - Procédure civile | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Το Εφετείο του Reims έκρινε ότι οι εκκαλούσες της δίκης δεν επέδωσαν στον εφεσίβλητο την πράξη κατάθεσης της έφεσης που συντάχθηκε από τη γραμματεία του δικαστηρίου, εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας ενός μηνός (σύμφωνα με το άρθρο 902 ΚΠΔ) και πρέπει η έφεση να θεωρηθεί ανίσχυρη και μη γενομένη.

Ο ΑΠ¹⁰¹, αφού έλαβε υπόψη του ότι (α) το Εφετείο δέχθηκε ότι οι εκκαλούσες δεν είχαν στην κατοχή τους την πράξη κατάθεσης και επέδωσαν την «πράξη κατάθεσης» που είχε συνταχθεί από τον δικηγόρο τους και (β) ο εφεσίβλητος ενημερώθηκε για τη δίκη και διόρισε δικηγόρο, κι ως εκ τούτου, δεν υπέστη βλάβη, έκρινε ότι το Εφετείο επέδειξε υπερβολικό formalισμό στην ερμηνεία του και αναίρεσε την απόφασή του.

Με λίγα λόγια, εάν ο διάδικος αδυνατεί να εκπληρώσει τη δικονομική υποχρέωσή του, η επέλευση της δικονομικής κύρωσης που προβλέπει ο νόμος θα ήταν υπερβολικά formalιστική. Βέβαια, όπως παρατηρήθηκε, ο δικηγόρος θα μπορούσε να παραλάβει την πράξη κατάθεσης από τη γραμματεία του δικαστηρίου...¹⁰². Μ' αυτή την έννοια, ίσως ο ΑΠ εν προκειμένω ερμήνευσε με ιδιαίτερη ελαστικότητα τις σχετικές διατάξεις, παρόλο που το δικονομικό σφάλμα οφείλεται σε αμέλεια του διαδίκου ή του πληρεξούσιου δικηγόρου του. Ωστόσο, η ελαστικότητα αυτή δικαιολογείται, διότι ο σκοπός του νόμου είχε εκπληρωθεί, δηλαδή ο εφεσίβλητος παραστάθηκε στη δίκη και προέβαλε όλους τους υπερασπιστικούς του ισχυρισμούς, ήτοι άσκησε τα δικαιώματα άμυνας.

Γ. Από τον στείρο στον αιτιώδη formalισμό: οι θέσεις του Αρείου Πάγου και οι θέσεις της γαλλικής θεωρίας

Όπως αναλυτικά προπαρατέθηκε με σειρά νομολογιακών παραδειγμάτων, ο ΑΠ της Γαλλίας αναιρεί αποφάσεις κατώτερων δικαστηρίων, εάν εμφορούνται από υπερβολικό formalισμό κατά την εφαρμογή των δικονομικών κανόνων, με συνέπεια την επιβολή δυσανάλογων περιορισμών στο δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου σε δικαστήριο. Ειδικότερα, όπως επισημάνθηκε σε σχετικό υπόμνημα διά χειρός των δικαστών του ΑΠ, παρά την αναγκαιότητα εφαρμογής των δικονομικών κανόνων και τον αναγκαίο formalισμό της δίκης, τα δικαστήρια θα πρέπει να εφαρμόζουν τους δικονομικούς κανόνες ως μέσο για να διεξάγουν τη διαδικασία, σεβόμενα τις

101 Civ. 2, 27 mars 2025, F-B, n° 22-17.022.

102 R. Laffly, Le formalisme excessif, une affaire de bon sens ! σε [Le formalisme excessif, une affaire de bon sens ! - Civil | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

θεμελιώδεις αρχές της δίκαιης δίκης και με σκοπό την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Έτσι, οι τύποι που προβλέπουν οι δικονομικοί κανόνες εφαρμόζονται υπό τον όρο της αναλογικότητάς τους και στο μέτρο που κρίνονται αναγκαίοι και κατάλληλοι. Ο formalισμός πρέπει να είναι "αιτιώδης" (causé)¹⁰³.

Έτσι, τα τελευταία έτη, ο ΑΠ της Γαλλίας ακολουθεί, σχεδόν πιστά, τη νομολογία του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο πλήττεται στην ουσία του όταν οι δικονομικοί κανόνες της δίκης παύουν να υπηρετούν τον σκοπό της ασφάλειας δικαίου και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και συνιστούν ένα είδος φραγμού που εμποδίζει τον πολίτη να δει τη διαφορά του να κρίνεται επί της ουσίας από το αρμόδιο δικαστήριο¹⁰⁴. Το αναιρετικό δικαστήριο δεν διστάζει ν' ασκήσει έναν συγκεκριμένο έλεγχο συμβατότητας, προσαρμοσμένο στα πραγματικά περιστατικά της δίκης και τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης. Ο έλεγχος αυτός δεν είναι όμοιος με τον αφηρημένο έλεγχο συμβατότητας, έννομη συνέπεια του οποίου είναι ο παραμερισμός του κειμένου του νόμου διότι αντίκειται σε διεθνή σύμβαση, αλλά ένας έλεγχος όπου η ενδεχόμενη παραβίαση της Σύμβασης μπολιάζεται με τις αρχές, τις τεχνικές και τους κανόνες της νέας έννοιας του υπερβολικού formalισμού.

Ο ΑΠ ελέγχει με σαφή μεθοδολογικά βήματα αν ένας περιορισμός που προβλέπεται από τις εφαρμοστέες στη δίκη δικονομικές διατάξεις περιορίζει το δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου σε δικαστήριο. Καταρχήν, ο δικονομικός περιορισμός πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο ή από σαφή νομολογιακό κανόνα, διαφορετικά στερεί από τον διάδικο την αποτελεσματική πρόσβαση στον δικαστή. Θα πρέπει, δηλαδή, ο δικονομικός περιορισμός να είναι προβλέψιμος. Δεύτερον, ο περιορισμός πρέπει να είναι κατάλληλος να επιτύχει τον επιδιωκόμενο σκοπό και, τρίτον, πρέπει να τελεί σε αναλογία με αυτόν. Πρέπει να αποφεύγεται ταυτόχρονα ένας υπερβολικός formalισμός που θα έπληττε τη δίκαιη φύση της διαδικασίας και μια υπερβολική ελαστικότητα που θα κατέληγε στην κατάργηση των δικονομικών κανόνων. Οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης γίνονται οι διάμεσοι

103 Lettre de la deuxième chambre civile N°14 - Février 2025 (Focus sur le formalisme excessif), σ.32 επ. σε <https://www.courdecassation.fr/publications/lettre-de-la-deuxieme-chambre-civile/ndeg14-fevrier-2025/focus-sur-le-formalisme-excessif> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

104 ΕΔΔΑ, Justine κατά Γαλλίας, 21 Νοεμβρίου 2024, 78664/17.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

για να εντοπιστεί η διάκριση μεταξύ υπερβολικού formalισμού και υποχρεωτικά εφαρμοστέων δικονομικών κανόνων¹⁰⁵.

Η θεωρία διχάστηκε απέναντι στη νέα νομολογιακή γραμμή του ΑΠ. Έτσι, υποστηρίχθηκε ότι οι σύγχρονες κατευθύνσεις του ακυρωτικού δικαστηρίου οδηγούν με επιτυχία στην εγκατάλειψη αναχρονιστικών ερμηνευτικών σχημάτων και του άγονου formalισμού, ο οποίος λειτουργεί σε βάρος των αρχών της δίκαιης δίκης¹⁰⁶. Στον αντίποδα, διατυπώθηκε η θέση ότι με τις νέες πρακτικές της νομολογίας αποδομούνται οι παραδοσιακοί δικονομικοί κανόνες και το γαλλικό δίκαιο διολισθαίνει σε μια υπερβολική ελαστικότητα, στο όνομα του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, η οποία ελαστικότητα επίσης καταδικάζεται από το δικαστήριο του Στρασβούργου¹⁰⁷.

Επισημάνθηκε, συναφώς, ότι η επιείκεια του δικαστηρίου εξαντλείται στην αξιολόγηση ενός μεμονωμένου διαδίκου και όχι, όπως είναι η φύση της, μέσα από τη σχέση και τη σύγκριση και τη διάπλαση σταθερών νομολογιακών κανόνων, επιδεκτικών σταθερής και επαναλαμβανόμενης εφαρμογής. Έτσι, η αξιολόγηση μιας έννοιας μεταβλητού περιεχομένου (in casu) δεν μπορεί να αποτελέσει προϊόν αμιγώς νομικού συλλογισμού¹⁰⁸.

Κατ' άλλη, πιο μετριοπαθή άποψη, η τεχνική της εξέτασης των δικονομικών όρων και απαραδέκτων υπό το πρίσμα του υπερβολικού formalισμού θα πρέπει να χρησιμοποιείται όταν το κείμενο του νόμου δεν περιέχει σαφείς δικονομικές διατάξεις. Αντίθετα, όταν οι διατάξεις είναι σαφείς, ο δικαστής πρέπει να είναι φειδωλός στη χρήση της εν λόγω τεχνικής, καθώς σε αντίθετη περίπτωση προκύπτει ανασφάλεια

105 N. Boulez, Le formalisme excessif en matière procedurale analyse de la jurisprudence σε <https://www.village-justice.com/articles/formalisme-excessif-matiere-procedurale-analyse-jurisprudence,52685.html> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

106 M. Barba, Où la prohibition du formalisme excessif fait encore plier la rigueur de l'appel à jour fixe σε <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/ou-prohibition-du-formalisme-excessif-fait-encore-plier-rigueur-de-l-appel-jour-fixe> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

107 C. Bléry, Le formalisme excessif de la procédure civile dématérialisée : une soupape de sécurité mais pas la panacée, in Procédure civile sans frontières, Mélanges en l'honneur de Natalie Fricero, Dalloz, 2024, σ. 25.

108 A. Victoroff, Condamnation par la CEDH du refus de régularisation d'un dépôt de pièce par la Cour de cassation : où commence le formalisme excessif ? σε [Condamnation par la CEDH du refus de régularisation d'un dépôt de pièce par la Cour de cassation : où commence le formalisme excessif ? - Procédure civile | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

δικαίου και διαπλάθεται μια δικαιοσύνη των περιστάσεων που στερείται της αναγκαίας προβλεψιμότητας¹⁰⁹.

Ωστόσο, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω νομολογιακά παραδείγματα, ο ΑΠ της Γαλλίας δεν καταργεί τις δικονομικές διατάξεις. Χρησιμοποιεί τη διάκριση των δικονομικών ακυροτήτων σε σχετικές και απόλυτες, απαιτώντας να αποδεικνύεται βλάβη του διαδίκου, προκειμένου να επέλθει η δικονομική συνέπεια, όταν η ακυρότητα που προβλέπει ο νόμος είναι ή μπορεί να ερμηνευθεί ως σχετική, και αναθεωρεί τη νομολογία του ανάλογα με τις ιδιαίτερες νομικές και πραγματικές περιστάσεις της υπόθεσης που εκδικάζει. Εκεί, δε, που προβλέπεται απόλυτη ακυρότητα, απαιτεί, αφενός, να έχει εκπληρωθεί ο σκοπός της διάταξης του νόμου που εισάγει την απόλυτη ακυρότητα, αφετέρου δε, να συντρέχουν ιδιαίτερες νομικές περιστάσεις που επιβάλλουν τρόπον τινά την ίαση του κατ' αρχήν απόλυτου απαραδέκτου. Έτσι, πρόσφατα ο ΑΠ δεν θεώρησε υπερβολικό formalισμό την απόρριψη της εφέσεως που κατατέθηκε στο πρωτοδικείο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση και όχι στο εφετείο, όπως επιτάσσει, επί ποινή απαραδέκτου, το άρθρο 932 του ΚΠολΔ. Έτσι, για τον ΑΠ η τήρηση των δικονομικών όρων της παραδεκτής κατάθεσης του δικογράφου δεν αποτελεί υπερβολικό βάρος για τον διάδικο, δεδομένου και του ότι η εν λόγω ακυρότητα είναι απόλυτη¹¹⁰.

Να σημειωθεί, επίσης, ότι ο ΑΠ εμφανίζεται λιγότερο διαλλακτικός στις ποινικές διαδικασίες. Έτσι, έκρινε ότι οι κανόνες που διέπουν τον διορισμό δικηγόρου κατά τη διάρκεια της ανάκρισης και εν συνεχεία τη δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος έφεσης (άρθρα 115 και 502 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας), αποτελούν διατάξεις δημόσιας τάξης. Ως εκ τούτου, η έφεση που ασκείται από δικηγόρο, ο οποίος δεν έχει διοριστεί σύμφωνα με τους προβλεπόμενους τύπους κατά την ανάκριση, μπορεί να απορριφθεί ως απαράδεκτη αυτεπάγγελτα, χωρίς να κληθούν οι διάδικοι να υποβάλουν τις απόψεις τους. Το δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό περί υπερβολικού formalισμού και παραβίασης του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, με την αιτιολογία ότι το δικαίωμα άσκησης έφεσης επιφυλάσσεται μόνο στον νομίμως διορισμένο δικηγόρο

109 C. Bléry, Appel d'un jugement d'orientation : voie électronique... sauf excès de formalisme σε <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/appele-d-un-jugement-d-orientation-voie-electronique-sauf-exces-de-formalisme> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

110 Civ. 2e, 8 juin 2023, F-B, n° 21-23.684 και τον σχολιασμό M. Barba, Mise en œuvre et conventionalité de l'article 932 du code de procédure civile σε [Mise en œuvre et conventionalité de l'article 932 du code de procédure civile - Civil | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

προς διασφάλιση του απορρήτου της ποινικής διαδικασίας και της νομικής ασφάλειας¹¹¹.

V. Ο υπερβολικός formalισμός των ελληνικών δικαστηρίων μέσα από τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ

i. Αίτηση αναίρεσεως και διαδικαστική απαίτηση να παρατίθενται στο δικόγραφο η νομοθετική διάταξη που παραβιάστηκε και τα πραγματικά περιστατικά που έγιναν δεκτά από το δικαστήριο της ανααιρεσιβαλλόμενης απόφασης

Σύμφωνα με νομολογία του ελληνικού ΑΠ, προκειμένου να είναι παραδεκτή η αίτηση αναίρεσεως και έκαστος λόγος αναίρεσεως, θα πρέπει να προσδιορίζεται στο δικόγραφο ο κανόνας ουσιαστικού δικαίου που παραβιάστηκε και να παρατίθενται τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση για την απόρριψη του ένδικου μέσου¹¹². Στην υπόθεση Λιακοπούλου κατά Ελλάδας¹¹³, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε με την προσφυγή της ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι η απόρριψη της αιτήσεως αναίρεσεως από τον ΑΠ προσβάλλει στον πυρήνα του δικαίωμά της προς παροχή έννομης προστασίας, περαιτέρω, δε, ότι ο ΑΠ επέδειξε υπερβολικό formalισμό κατά την ερμηνεία των κρίσιμων διατάξεων, καθώς στο δικόγραφο της αιτήσεως αναίρεσεως είχε αναφέρει όλα τα νομικά σφάλματα της απόφασης, κι ως εκ τούτου, ακόμη κι αν δεν ανέφερε λεπτομερώς τα πραγματικά περιστατικά, όπως αυτά είχαν στοιχειοθετηθεί από το Εφετείο, ο Άρειος Πάγος διέθετε όλα τα απαραίτητα στοιχεία για να ελέγξει το βάσιμο των ισχυρισμών της.

Το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι η ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα άσκησης ένδικων μέσων. Όταν, όμως, ο κοινός νομοθέτης έχει προβλέψει στην εθνική έννομη τάξη την άσκηση ένδικων μέσων με τη μορφή της έφεσης ή της αναίρεσης, θα πρέπει να τηρούνται οι διαδικαστικές εγγυήσεις του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης. Υπενθύμισε, πάντως, ότι οι προϋποθέσεις για την άσκηση της αίτησης αναίρεσης μπορούν να είναι πιο αυστηρές από αυτές της έφεσης, εν όψει της φύσης του ένδικου αυτού μέσου¹¹⁴.

111 Crim. 16 déc. 2025, F-B n° 25-80.100. Βλ. και C. Méléard, Recevabilité de l'appel d'une ordonnance de règlement : formalisme de la désignation d'avocat σε [Recevabilité de l'appel d'une ordonnance de règlement : formalisme de la désignation d'avocat - Pénal | Dalloz Actualité](#) (τελευταία πρόσβαση στις 11-4-2026).

112 ΑΠ 372/2002, 388/2002.

113 ΕΔΔΑ, Λιακοπούλου κατά Ελλάδας, 24 Μαΐου 2006, 20627/04.

114 § 18.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι εφόσον με την αναίρεση ο αναιρεσείων προσάπτει στην προσβαλλόμενη απόφαση εσφαλμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών σε σχέση με τον εφαρμοζόμενο κανόνα δικαίου είναι εύλογη η απαίτηση αναφοράς του κρίσιμου πραγματικού στο αναιρετήριο δικόγραφο. Διότι, σε αντίθετη περίπτωση, θα έπρεπε το ανώτατο δικαστήριο να παραθέσει αυτεπαγγέλτως τα πραγματικά περιστατικά και να τα ερμηνεύσει σε σχέση με τον εφαρμοζόμενο κανόνα δικαίου, κάτι το οποίο δεν συνάδει με τον ρόλο του ως αναιρετικού δικαστηρίου.

Ωστόσο, εν προκειμένω, η προσφεύγουσα είχε παραθέσει στο δικόγραφο της αίτησης αναίρεσης εν περιλήψει τα πραγματικά περιστατικά και είχε επισυνάψει την προσβαλλόμενη απόφαση, κατά την κατάθεση του ένδικου μέσου, στο αναιρετήριο δικόγραφο. Κατόπιν τούτων, το δικαστήριο κατέληξε ότι η απόρριψη των λόγων αναίρεσης από τον ΑΠ, για τον λόγο ότι η προσφεύγουσα δεν παρέθεσε επακριβώς τα πραγματικά περιστατικά στο αναιρετήριο δικόγραφο, των οποίων, όμως, το δικαστήριο είχε λάβει γνώση, εν όψει των ανωτέρω περιστάσεων, αποτελεί εκδήλωση υπερβολικού formalισμού που οδηγεί σε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο¹¹⁵.

Υπό την ανωτέρω έννοια, εφόσον ο σκοπός του νομολογιακού κανόνα είχε εκπληρωθεί εν τοις πράγμασι, η επιμονή στη δικονομική κύρωση του απαραδέκτου οδηγεί σε υπερβολικό formalισμό εκ μέρους του δικαστηρίου.

ii. Έναρξη προθεσμιών άσκησης ένδικου βοηθήματος, τεκμήρια και έλεγχος του δικαστηρίου

Κεντρική δικονομική προϋπόθεση στο διοικητικό δικονομικό δίκαιο αποτελεί η εμπρόθεσμη άσκηση του ένδικου βοηθήματος. Η υπέρβαση της προβλεπόμενης προθεσμίας συνεπάγεται το οριστικό απαράδεκτο του ένδικου βοηθήματος, καθώς η συγκεκριμένη τυπική έλλειψη δεν επιδέχεται θεραπείας. Για τον λόγο αυτόν η έναρξη και ο υπολογισμός των προθεσμιών θα πρέπει να προβλέπονται στον νόμο με επάρκεια και σαφήνεια¹¹⁶, ενώ το εθνικό δικαστήριο πρέπει, αν προβάλλονται παράπονα για τη μη παραλαβή της πράξης, σε περίπτωση εφαρμογής τεκμηρίων, να επιδεικνύει τη δέουσα επιμέλεια για την εξακρίβωση των σχετικών ισχυρισμών¹¹⁷.

115 § 22-23.

116 ΕΔΔΑ, De Geouffre de la Pradelle κατά Γαλλίας, 16 Δεκεμβρίου 1992, 12964/87, §§ 34-35.

117 ΕΔΔΑ, S.C. Raisa M. Shipping S.R.L. κατά Ρουμανίας, 8 Ιανουαρίου 2013, 37576/05, § 29.

Στο άρθρο 4 του π.δ/ος 267/1998 προβλέπεται ότι σε περίπτωση χαρακτηρισμού και κατεδάφισης αυθαίρετων κατασκευών, κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να ασκήσει ενδικοφανή προσφυγή κατά της έκθεσης αυτοψίας εντός προθεσμίας τριάντα ημερών από την ημερομηνία τοιχοκόλλησης της εν λόγω έκθεσης επί του κατεδαφιστέου κτίσματος. Το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) παγίως έκρινε ότι η τοιχοκόλληση αποτελεί πρόσφορο τρόπο κοινοποίησης και η Διοίκηση δεν υποχρεούται να κοινοποιεί την έκθεση στους ιδιοκτήτες του ακινήτου. Ειδικότερα, στην υπόθεση Παρούτσας κατά Ελλάδας¹¹⁸, το ΣτΕ αποφάνθηκε, κατά πλειοψηφία, επαναλαμβάνοντας τη νομολογία του, ότι η τοιχοκόλληση της έκθεσης αυτοψίας για την έναρξη της προθεσμίας άσκησης ενδικοφανούς προσφυγής αποτελεί πρόσφορο τρόπο κοινοποίησης, καθώς αποσκοπεί στην αποτελεσματική προστασία και την ταχεία αποκατάσταση του οικιστικού περιβάλλοντος και εξυπηρετεί, ως εκ τούτου, σκοπό γενικότερου δημοσίου συμφέροντος, ενώ δεν αντίκειται ούτε στο άρθρο 20 § 1 του Συντάγματος ούτε στο άρθρο 6 της Σύμβασης, δεδομένου ότι η Διοίκηση δεν υποχρεούνταν να κοινοποιεί την εν λόγω έκθεση προσωπικά στους ιδιοκτήτες, νομείς και εργολάβους, λόγω του υψηλού ενδεχομένως αριθμού τους και της πιθανής δυσκολίας εντοπισμού τους. Στην ίδια απόφαση διατυπώθηκε και μειοψηφία, σύμφωνα με την οποία το τεκμήριο που εισάγει η σχετική διάταξη έπρεπε να είναι μαχητό όχι μόνο σε περίπτωση ανωτέρας βίας, αλλά, επίσης, κι όταν ο ενδιαφερόμενος αποδεικνύει ότι δεν μπόρεσε να λάβει γνώση της έκθεσης αυτοψίας λόγω αντικειμενικών περιστάσεων που καθιστούν αδύνατη την εν λόγω γνώση.

Ο προσφεύγων ισχυρίσθηκε με την προσφυγή του ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι απορρίφθηκε το ένδικο βοήθημά του κατά της έκθεσης αυτοψίας κατεδαφιστέου ακινήτου ως εκπρόθεσμο, λόγω του ότι είχε παρέλθει η προθεσμία άσκησης ενδικοφανούς προσφυγής κατ' αυτής από την τοιχοκόλλησή της. Προέβαλε, δε, ότι δεν είχε κανένα λόγο να μεταβεί στο ακίνητο για να ελέγξει εάν είχε τοιχοκολληθεί η προσβαλλόμενη πράξη, περαιτέρω, δε, ότι κατά τον χρόνο κοινοποίησης της πράξης το κτίριο είχε ήδη κατεδαφιστεί και η έκθεσης αυτοψίας δεν μπορούσε να τοιχοκολληθεί. Θα ανέμενε, δε, η Διοίκηση να του είχε επιδώσει την πράξη στην κατοικία του, η οποία ήταν γνωστή. Κατόπιν τούτων, ισχυρίσθηκε ότι στερήθηκε υπό τις περιστάσεις αυτές και εξ αιτίας της υπερβολικής τυπολατρίας που επέδειξαν οι εθνικές αρχές το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο.

118 ΕΔΔΑ, Παρούτσας κατά Ελλάδας, 2 Μαρτίου 2017, 34639/09.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι δεν έχει αρμοδιότητα να εξετάζει τη συμβατότητα ρυθμίσεων της εθνικής έννομης τάξης με τη Σύμβαση, όπως εν προκειμένω, *in abstracto*, ούτε να εκτιμά εκ νέου τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά μέσα της δίκης, υποκαθιστώντας τα εθνικά δικαστήρια, εκτός αν συντρέχει περίπτωση προδήλου σφάλματος.

Διευκρίνισε ότι, εφόσον αμφισβητείται η παραλαβή της πράξης από τον ενδιαφερόμενο, για την έναρξη της προθεσμίας άσκησης ένδικου βοηθήματος, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εξετάζει με τη δέουσα επιμέλεια τον εν λόγω ισχυρισμό, κατ' επιταγή του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης¹¹⁹. Το ΕΔΔΑ, περαιτέρω, δέχθηκε ότι η κοινοποίηση με τοιχοκόλληση αποτελεί πρόσφορο τρόπο απόδειξης παραλαβής της πράξης, καθώς οι σχετικές ρυθμίσεις είναι διατυπωμένες με σαφήνεια και έχουν ως σκοπό τη σταθερότητα των νομικών καταστάσεων και τη μείωση των διατυπώσεων για τη Διοίκηση¹²⁰. Ωστόσο, επεσήμανε ότι η θέσπιση αμάχητων τεκμηρίων για την απόδειξη ενός γεγονότος δεν λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων¹²¹.

Το δικαστήριο έκρινε ότι το τεκμήριο πλήρους γνώσης της πράξης από την τοιχοκόλληση έπρεπε να ανατρέπεται όχι μόνο σε περίπτωση ανωτέρας βίας, αλλά κάθε φορά που αποδεικνύεται ότι συνέτρεχαν περιστάσεις, οι οποίες αντικειμενικώς αποδεικνύουν ότι δεν επέτρεπαν τη γνώση της πράξης εκ μέρους του διαδίκου, όπως έκρινε και η μειοψηφία του εθνικού δικαστηρίου¹²². Το δικαστήριο επικρότησε αυτή την ερμηνεία που λαμβάνει υπόψη της την ποικιλομορφία των καταστάσεων και τα πραγματικά εμπόδια του διαδίκου¹²³.

Το ΕΔΔΑ, εκτιμώντας τα πραγματικά περιστατικά της εθνικής δίκης, διαπίστωσε ότι κατά τον χρόνο της τεκμαιρόμενης επίδοσης οι εργασίες κατεδάφισης του κτίσματος είχαν προχωρήσει τόσο, που κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, ο διάδικος δεν θα μπορούσε να είχε λάβει γνώση της τοιχοκόλλησης. Έτσι η απόρριψη ως εκπρόθεσμης της ενδικοφανούς προσφυγής, βάσει ενός αμάχητου τεκμηρίου, παραβίασε το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη του προσφεύγοντος¹²⁴. Εν προκειμένω, δηλαδή, το εθνικό δικαστήριο, εφαρμόζοντας τη δικονομική διάταξη που θέτει το δικονομικό απαράδεκτο, χωρίς να

119 ΕΔΔΑ, S.C. Raisa M. Shipping S.R.L. κατά Ρουμανίας, 8 Ιανουαρίου 2013, 37576/05, § 29.

120 § 31.

121 ΕΔΔΑ, Παπαχελάς κατά Ελλάδας, 25 Μαρτίου 1999, 31423/96, § 53.

122 § 34.

123 § 35.

124 §§ 37-38.

λάβει υπόψη του την αδυναμία του διαδίκου να τηρήσει τον προβλεπόμενο τύπο, εν όψει των περιστάσεων της υπόθεσης, αναπόφευκτα οδηγείται σε υπερβολική τυπολατρία, κατά την κρίση του ΕΔΔΑ.

Συναφώς, στην υπόθεση Κούτρας κατά Ελλάδα¹²⁵, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο νομολογιακός κανόνας ότι η αίτηση ακυρώσεως που κατατίθεται σε αστυνομικό τμήμα χωρίς να αναγράφεται στην οικεία πράξη κατάθεσης ο αριθμός πρωτοκόλλου, ο οποίος παρέμενε μόνο στο πρωτόκολλο της αστυνομικής υπηρεσίας, καθιστά το ένδικο βοήθημα απαράδεκτο, αποτελεί εκδήλωση υπερβολικού formalισμού εκ μέρους του δικαστηρίου και δυσανάλογο εμπόδιο στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, καθώς η τυπική αυτή παράβαση δεν οφείλεται σε σφάλμα του προσφεύγοντος, αλλά σε ενέργειες της διοικητικής αρχής.

Μετά την έκδοση της απόφασης αυτής, με την 602/2002 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ κρίθηκε ότι ο τύπος αυτός δεν είναι ουσιώδης και δεν επέρχεται το απαράδεκτο του ένδικου βοηθήματος σε περίπτωση μη τήρησής του. Και τούτο, διότι, ναι, μεν, η αναγραφή του αριθμού πρωτοκόλλου κατάθεσης στην πράξη που συντάσσει ο παραλαβών δημόσιος υπάλληλος διασφαλίζει τη γνησιότητα του δικογράφου και τον χρόνο κατάθεσής του, ωστόσο, η έλλειψή του νομίμως μπορεί να αναπληρωθεί από τη θέση του αριθμού πρωτοκόλλου σε άλλο σημείο του δικογράφου ή από βεβαίωση που εκδίδει η παραλαβούσα το δικόγραφο δημόσια υπηρεσία.

Έτσι, με την ερμηνεία αυτή η παραβίαση του δικονομικού τύπου που δεν οφείλεται σε πταίσμα του διαδίκου ή του πληρεξούσιου δικηγόρου δεν καταλογίζεται σ' αυτόν με την κύρωση που ο οικείος νόμος προβλέπει, καθώς αντίθετη ερμηνεία θα συνιστούσε υπερβολική τυπολατρία που προσβάλλει το δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου σε δικαστήριο.

iii. Αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Αρείου Πάγου και υπογραφή της έκθεσης κατάθεσης από τον Γραμματέα του δικαστηρίου

Στην υπόθεση Μπουλουγούρας κατά Ελλάδα, στο επίκεντρο του ελέγχου του ΕΔΔΑ τέθηκε η νομολογία του ΑΠ, σύμφωνα με την οποία η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται ως απαράδεκτη, εάν η πράξη κατάθεσης είτε του κύριου δικογράφου είτε

125 ΕΔΔΑ, Κούτρας κατά Ελλάδα, 16 Νοεμβρίου 2000, 39442/98.

του πρόσθετου εγγράφου των αναιρετικών λόγων δεν υπογράφονται από τον γραμματέα του δικαστηρίου που παραλαμβάνει το δικόγραφο.

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι στερήθηκε του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, καθώς απορρίφθηκε η αίτηση αναιρέσεώς του, για τον λόγο ότι δεν είχε υπογραφεί η πράξη κατάθεσης από τον γραμματέα του δικαστηρίου.

Το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι οι εν λόγω δικονομικοί τύποι για την παραδεκτή εισαγωγή της υπόθεσης στο ακροατήριο αποσκοπούν στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης. Δεν μπορεί, όμως, να τιμωρηθεί ο διάδικος με την απώλεια του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο για ένα σφάλμα που διαπράττεται από ένα όργανο που ανήκει στο δικαστήριο. Τούτο, δε, επιπλέον, διότι δεν εγχειρίζεται στον πληρεξούσιο δικηγόρο αντίγραφο της πράξης κατάθεσης, προκειμένου να ελέγξει την έκθεση και να διαγνώσει το σφάλμα. Η δε δυνατότητα να ζητήσει και να λάβει αντίγραφο από το δικαστήριο δεν αρκεί για να μπορέσει ο διάδικος να ελέγξει εάν η αρχή επιτέλεσε ορθώς τα καθήκοντά της για την παραδεκτή άσκηση του ένδικου μέσου.

Κατόπιν τούτων το δικαστήριο έκρινε ότι εν προκειμένω οι διατάξεις ερμηνεύθηκαν μ' έναν υπερβολικό φορμαλισμό και υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο¹²⁶.

iv. Η ειδική περίπτωση των ένδικων μέσων

Όπως προαναφέρθηκε, η ΕΣΔΑ δεν εγγυάται ούτε κατοχυρώνει τον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας. Όταν όμως προβλέπεται η άσκηση ένδικου μέσου στην εθνική έννομη τάξη, θα πρέπει η σχετική έννομη προστασία να παρέχεται υπό το πρίσμα των εγγυήσεων του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης¹²⁷.

Οι δικονομικές διατάξεις που ρυθμίζουν την άσκηση των ένδικων μέσων έχουν κι αυτές ως σκοπό την προάσπιση της νομικής ασφάλειας και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και, εφόσον είναι σαφείς, οι διάδικοι πρέπει να περιμένουν ότι θα εφαρμοστούν¹²⁸. Εξάλλου οι δικονομικές προϋποθέσεις για την άσκηση της αίτησης αναίρεσης μπορούν να είναι πιο αυστηρές απ' αυτές της έφεσης¹²⁹. Και τούτο εν όψει της

126 ΕΔΔΑ, Ν. Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος, 27 Μαΐου 2004, 66294/01.

127 ΕΔΔΑ, Delcourt κατά Βελγίου, 17 Ιανουαρίου 1970, 2689/65, §§ 25-26.

128 ΕΔΔΑ, Miragall Escolano κ.λ.π. κατά Ισπανίας, 25 Ιανουαρίου 2000, 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 και 41509/98, § 33.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

ιδιαίτερης θέσης των αναιρετικών δικαστηρίων, τα οποία ελέγχουν μόνον από άποψη νομιμότητας τις αποφάσεις των δικαστηρίων του πρώτου ή δεύτερου βαθμού¹³⁰.

Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να προβλέπονται για την άσκηση των ένδικων μέσων δικονομικές ρυθμίσεις οι οποίες στοχούν στην αποσυμφόρηση των δικαστηρίων. Έτσι, κρίθηκε ότι δεν παραβιάζεται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο ούτε αντιβαίνει στη Σύμβαση, η πρόβλεψη περί απόρριψης προσφυγής από ανώτατο δικαστήριο, εάν τα εγυρόμενα ζητήματα του ένδικου μέσου δεν έχουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα ή προοπτική επιτυχίας¹³¹. Και τούτο, διότι αποτελεί θεμιτό σκοπό η αποσυμφόρηση των δικαστηρίων, ειδικά σε υποθέσεις που έχουν διέλθει τον πρώτο και δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας¹³².

Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΔΔΑ, προκειμένου να ελέγξει την αναλογικότητα των περιορισμών που επιβάλλονται στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, κατά την άσκηση των ένδικων μέσων, λαμβάνει υπόψη του τρεις κρίσιμες παραμέτρους, όπως σε κάθε έλεγχο του εν λόγω δικαιώματος. Κατ' αρχήν ελέγχει, εάν οι διαδικαστικές ρυθμίσεις, που έπρεπε να τηρήσει ο διάδικος, ήταν προβλέψιμες. Εν συνεχεία, αφού εντοπίσει με ακρίβεια τα διαδικαστικά σφάλματα του διαδίκου που εμπόδισαν την πρόσβασή του στο δικαστήριο, κρίνει εάν με τον τρόπο αυτό επιβάλλεται ένα υπερβολικό βάρος σ' αυτόν, συνεκτιμώντας τη σημαντικότητα του δικονομικού σφάλματος και τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης. Τέλος, εξετάζει εάν η εφαρμογή των εν λόγω περιορισμών, υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης, μπορεί να θεωρηθεί ως υπερβολικός formalισμός.

Κατά τις κρίσεις του ΕΔΔΑ, δεν επιτρέπεται η ερμηνεία των δικονομικών διατάξεων να καταλήγει σε υπερβολικό formalισμό που έχει ως συνέπεια να απορρίπτεται το ένδικο μέσο ως απαράδεκτο και να λειτουργούν οι εν λόγω ρυθμίσεις ως εμπόδιο στην πρόσβαση του διαδίκου στο δικαστήριο και στην επί της ουσίας εξέταση της υπόθεσής του. Τούτο, δε, έτι περαιτέρω, εάν ο διάδικος εκδηλώνει τη σοβαρή πρόθεσή του να εκδικαστεί η υπόθεσή του επί της ουσίας. Για τον λόγο αυτό, προκειμένου να κριθεί εάν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε

129 ΕΔΔΑ, Brualla Gomez de la Torre κατά Ισπανίας, 19 Δεκεμβρίου 1997, 155/1996/774/975, § 37, Mohr κατά Λουξεμβούργου, 20 Απριλίου 1999, 29236/95, § 59.

130 ΕΔΔΑ, Levages Prestations Services κατά Γαλλίας, 23 Οκτωβρίου 1996, 21920/93, § 48, Brualla Gomez de la Torre κατά Ισπανίας, 19 Δεκεμβρίου 1997, 155/1996/774/975, § 38.

131 ΕΔΔΑ, Arribas Antón κατά Ισπανίας, 20 Ιανουαρίου 2015, 16563/11, § 47, Renard κ.ά. κατά Γαλλίας, 25 Αυγούστου 2015, 3569/12, § 23.

132 ΕΔΔΑ, Arribas Antón κ. Ισπανίας, 20 Ιανουαρίου 2015, 16563/11, § 50.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

δικαστήριο, θα πρέπει να εξεταστεί το σύνολο των στοιχείων της συγκεκριμένης υπόθεσης, οι ιδιαιτερότητές της, καθώς και ο ρόλος του δικαστηρίου στη συγκεκριμένη περίπτωση¹³³. Εάν, δε, ο περιορισμός ερείδεται όχι σε ρητή διάταξη νόμου, αλλά σε νομολογιακό κανόνα, το ΕΔΔΑ φαίνεται να είναι πιο αυστηρό κατά την άσκηση του ελέγχου του¹³⁴.

Για παράδειγμα, κρίθηκε ότι η δικονομική απαίτηση να ασκούνται οι αιτήσεις αναίρεσης ενώπιον του ανωτάτου δικαστηρίου από δικηγόρους που μπορούν να παρίστανται ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, χωρίς να προβλέπεται η παροχή δωρεάν νομικής βοήθειας στον διάδικο, αποτελεί φραγμό στο δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου σε δικαστήριο, καθώς εξαρτάται το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από την οικονομική κατάσταση του διαδίκου¹³⁵.

Στις υποθέσεις Parol και Adamkowski κατά Πολωνίας¹³⁶ το δικαστήριο έκρινε αν προσέβαλε το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, η απόρριψη της έφεσης των προσφευγόντων, διότι δεν είχαν επισυνάψει αντίγραφο της έφεσης κατά την κατάθεσή της, δεν είχαν δηλαδή καταθέσει το ένδικο βοήθημα εις διπλούν, επί ποινή το απαράδεκτό της, σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις.

Το δικαστήριο επεσήμανε ότι η απαίτηση του νόμου να κατατίθεται η έφεση εις διπλούν δεν συνιστά δυσανάλογο περιορισμό στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, αφού σκοπεί στην κοινοποίηση του αντιγράφου στον αντίδικο, προκειμένου να ενημερωθεί για το άνοιγμα της δίκης και το αντικείμενό της, ήτοι αποσκοπεί στην εύρυθμη λειτουργία του δικαστικού συστήματος. Όμως το δικαστήριο έλαβε υπόψη του τρεις σημαντικές ιδιαιτερότητες της υπόθεσης: α. ότι οι εκκαλούντες ήταν κρατούμενοι και δεν εκπροσωπούσαν από δικηγόρο, β. υπέβαλαν αίτημα ενώπιον του δικαστηρίου, εν όψει της κατάστασής τους, να παραχθεί ένα αντίγραφο από το πρωτότυπο της έφεσης που είχαν καταθέσει, προκειμένου να κοινοποιηθεί στον αντίδικό τους και γ. δεν ενημερώθηκαν ότι τα ένδικα μέσα θα απορριφθούν ως απαράδεκτα σε περίπτωση μη υποβολής του σχετικού αντιγράφου. Βάσει των ανωτέρω πραγματολογικών

133 ΕΔΔΑ, Ν. Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος, Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος, 27 Μαΐου 2004, 66294/01, § 23.

134 ΕΔΔΑ, Dattel κατά Λουξεμβούργου Ν° 2, 30 Ιουλίου 2009, 18522/06, §§ 36-47.

135 ΕΔΔΑ, Shamoyan κατά Αρμενίας, 7 Ιουλίου 2015, 18499/08.

136 ΕΔΔΑ, Adamkowski κατά Πολωνίας, 28 Μαρτίου 2019, 57814/12, Parol κατά Πολωνίας, 11 Οκτωβρίου 2018, 65379/13.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

συνιστώσων των υποθέσεων, το δικαστήριο κατέληξε ότι εν προκειμένω παραβιάστηκε το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο.

Από τις ανωτέρω αποφάσεις συνάγεται ευχερώς ότι το δικαστήριο εξετάζει ενδελεχώς τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης, προκειμένου να κρίνει αν παραβιάστηκε, εν όψει των ιδιαιτεροτήτων της, το δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου σε δικαστήριο.

Και φτάνουμε στην απόφαση Τσιώλης κατά Ελλάδα¹³⁷, στην οποία κρίθηκε η συμβατότητα με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ των προϋποθέσεων του παραδεκτού για την άσκηση της αιτήσεως αναιρέσεως, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 12 του Ν 3900/2010.

Κατ' αρχήν θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πριν από την έκδοση της απόφασης αυτής το δικαστήριο είχε ήδη δύο φορές αποφανθεί για τη συμβατότητα των εν λόγω διατάξεων με τη Σύμβαση¹³⁸. Έτσι, στην απόφαση Παπαγεωργίου κατά Ελλάδα¹³⁹ έκρινε ότι οι διατάξεις του άρθρου 12 του Ν 3900/2010 θεσπίστηκαν, αφού λήφθηκαν υπόψη από τον νομοθέτη και οι σχετικές προτάσεις του ΣτΕ, με σκοπό τον περιορισμό των αλόγιστων προσφυγών που ασκούνταν ενώπιον του δικαστηρίου και την αντιμετώπιση των σημαντικών καθυστερήσεων που είχαν επέλθει εξ αυτών¹⁴⁰.

Το δικαστήριο επεσήμανε στην απόφαση αυτή ότι η δικαιοδοτική του κρίση δεν θα εξενεχθεί με γνώμονα τις αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν κατά των διατάξεων από την ελληνική θεωρία, τις ενστάσεις της αντιπολίτευσης κατά την ψήφιση του νόμου ή τις παρατηρήσεις της επιστημονικής επιτροπής της βουλής, αλλά βάσει της νομολογίας που έχει αναπτύξει επί των ρυθμίσεων που αφορούν τα φίλτρα των ανωτάτων δικαστηρίων¹⁴¹ και την αρχή της επικουρικότητας, υπό την αυστηρή εξέταση των γεγονότων της υπόθεσης¹⁴².

Επαναλαμβάνει, όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, ότι δηλαδή θεμιτώς, κατά τη Σύμβαση, ένα ανώτατο δικαστήριο μπορεί να απορρίπτει ένδικα μέσα, αν τα ζητήματα

137 ΕΔΔΑ, Τσιώλης κατά Ελλάδα, 19 Νοεμβρίου 2024, 51774/17.

138 Βλ. και ΕΔΔΑ, ΑΙΓΑΙΟΝ ΟΪΛ ΑΕ κατά Ελλάδα, 2 Οκτωβρίου 2018, 3714/16.

139 ΕΔΔΑ, Παπαϊωάννου κατά Ελλάδα, 2 Ιουνίου 2016, 218880/15, §§ 14-25.

140 § 41.

141 Για την έννοια των φίλτρων βλ. Μ. Πικραμένο, Φίλτρα κατά την εισαγωγή υποθέσεων στη διοικητική δικαιοσύνη και η προοπτική της συνταγματικής αναθεώρησης, ΘΠΔΔ, 2013, σσ.214-217.

142 § 42.

που εγείρονται με το ένδικο μέσο δεν είναι ιδιαίτερης σημασίας ή αν το ένδικο μέσο δεν έχει αρκετές προοπτικές επιτυχίας, και δη χωρίς ειδικότερη αιτιολογία, όταν το δικαστήριο επιλαμβάνεται της υπόθεσης στο πλαίσιο μιας διαδικασίας προβλεπόμενων φίλτρων¹⁴³.

Το δικαστήριο έκρινε ότι οι σχετικές διατάξεις του Ν 3900/2010 είναι σαφείς και προβλέψιμες και διασφαλίζουν την αρχή της ασφάλειας δικαίου¹⁴⁴, το δε βάρος που επιρρίπτεται στον διάδικο να αποδείξει ότι δεν υπάρχει νομολογία, ή αντίθετα ότι υπάρχει αντίθετη νομολογία του ΣτΕ σε σχέση με το κριθέν ζήτημα της προσβαλλόμενης απόφασης, δεν συνιστά δυσανάλογο βάρος ούτε αποτελεί φραγμό στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο¹⁴⁵.

Οι κρίσεις αυτές διατυπώθηκαν, όμως, σ' ένα αφηρημένο επίπεδο. Δεν υπεισήλθε, εν όψει των ισχυρισμών των διαδίκων της υπόθεσης, το δικαστήριο στις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης.

Τί άλλαξε, λοιπόν, στην υπόθεση Τσιώλης κατά Ελλάδας; Οι ισχυρισμοί του διαδίκου ενώπιον του δικαστηρίου και οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης.

Στην απόφαση αυτή το δικαστήριο επανέλαβε ότι δεν έχει δικαιοδοσία να ελέγξει την αναλογικότητα των πολιτικών επιλογών των συμβαλλόμενων κρατών επί των περιορισμών που θέτουν στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Καλείται, μόνο να ελέγξει αν οι εν λόγω πολιτικές επιλογές επιφέρουν συνέπειες που είναι σύμφωνες ή μη με τη Σύμβαση¹⁴⁶. Στο πλαίσιο αυτό, η παραβίαση ή μη του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας που εφαρμόστηκε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, λαμβανομένου υπόψη ότι οι προϋποθέσεις παραδεκτού μπορεί να είναι πιο αυστηρές στο πλαίσιο της αναίρεσης σε σχέση με την έφεση¹⁴⁷.

Το δικαστήριο έκρινε ότι οι προϋποθέσεις παραδεκτού του άρθρου 12 του Ν 3900/2010, όπως ερμηνεύονται από τη νομολογία του ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου, αποσκοπούν στη διασφάλιση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και

143 §§ 44-45 και την εκεί παραπεμπόμενη νομολογία.

144 § 46.

145 § 49.

146 § 58.

147 § 59.

στην αποτελεσματική άσκηση των δικαιοδοτικών καθηκόντων του ΣτΕ. Το δικαστήριο επισημαίνει ότι οι εν λόγω ρυθμίσεις επιδιώκουν τη διατήρηση και ενίσχυση του ρόλου του ΣτΕ ως δικαστηρίου ενοποίησης της νομολογίας, με σκοπό τη διασφάλιση της αρχής της ασφάλειας δικαίου¹⁴⁸.

Πράγματι, οι διατάξεις του άρθρου 12 του Ν 3900/2010 τέθηκαν προς τον σκοπό απαλλαγής του δικαστηρίου από τον φόρτο υποθέσεων που δεν θέτουν σημαντικά νομικά ζητήματα ή θέτουν ζητήματα που έχουν επιλυθεί νομολογιακά, ώστε το δικαστήριο να ασκήσει αποτελεσματικά τις συνταγματικές του αρμοδιότητες, ως ανώτατο δικαστήριο που ενοποιεί τη νομολογία για λόγους ασφάλειας δικαίου με την παροχή έγκαιρης έννομης προστασίας, κι ως εκ τούτου, οι διατάξεις αυτές δεν παραβιάζουν ούτε το άρθρο 20 §1 του Συντάγματος ούτε το άρθρο 6 §1 της ΕΣΔΑ¹⁴⁹.

Ωστόσο, το ΕΔΔΑ, μετά από τις γενικές αυτές επισημάνσεις, αναφέρθηκε στην αρχή του υπερβολικού formalισμού, χτίζοντας τη γέφυρα μετάβασης από τον αφηρημένο στον συγκεκριμένο έλεγχο της συμβατότητας των επίμαχων ρυθμίσεων του νόμου. Επεσήμανε ότι ο υπερβολικός formalισμός του εθνικού δικαστηρίου μπορεί να αντιβαίνει στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Τούτο μπορεί να συμβεί όταν μια αυστηρή ερμηνεία ενός δικονομικού κανόνα οδηγεί σε απόρριψη ως απαράδεκτου ενός ένδικου βοηθήματος και σε αδυναμία να κριθεί η υπόθεση επί της ουσίας, με συνέπεια την προσβολή του δικαιώματος παροχής αποτελεσματικής έννομης προστασίας. Το δικαστήριο αποκαλύπτει τα εργαλεία που χρησιμοποιεί προκειμένου να ελέγξει αν σε εκάστη συγκεκριμένη περίπτωση επιδείχθηκε υπερβολικός formalισμός εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου. Έτσι, υπέδειξε ότι για να καταλήξει σε μια τέτοια κρίση περί υπερβολικού formalισμού, θα πρέπει να εξετάσει το σύνολο της υποθέσεως και ιδιαίτερα τις ιδιαίτερες περιστάσεις της, ενώ επεσήμανε ότι οι σκοποί κάθε δικονομικού κανόνα, δηλαδή η ασφάλεια δικαίου και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, καθίστανται οι διάμεσοι που το βοηθούν να κρίνει πότε μια ερμηνεία καταλήγει να είναι υπερβολικός formalισμός και πότε απλά εφαρμογή των δικονομικών κανόνων¹⁵⁰.

Το δικαστήριο εν συνεχεία αναφέρθηκε στο καθήκον αιτιολόγησης των αποφάσεων, ως πτυχή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Έτσι, επεσήμανε ότι θα πρέπει να απαντώνται με ειδική αιτιολογία όλοι οι ουσιώδεις ισχυρισμοί του διαδίκου, ήτοι

148 § 66.

149 ΣτΕ 2456/2012, 1719/2019.

150 § 60.

αυτοί που ασκούν καίρια επιρροή στην έκβαση της υπόθεσης¹⁵¹. Το ζήτημα εάν το εθνικό δικαστήριο εκπλήρωσε το καθήκον αιτιολόγησης κρίνεται υπό το πρίσμα των περιστάσεων της κρινόμενης διαφοράς¹⁵².

Μετά από την παράθεση των ερμηνευτικών του εργαλείων, το δικαστήριο υπεισήλθε στις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης. Ο προσφεύγων είχε επικαλεστεί ενώπιον του ΣτΕ ότι το νομικό ζήτημα, για το οποίο, μεταξύ άλλων, άσκησε την αίτηση αναίρεσεως, έγκειτο στο αν ο προσδιορισμός της έναρξης της παραγραφής στην επίδικη υπόθεση, η οποία εξαρτιόταν από την πάροδο του εύλογου χρόνου, δημιουργούσε τέτοια αβεβαιότητα, λόγω του αφηρημένου χαρακτήρα της, η οποία ήταν αντίθετη προς το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Προς θεμελίωση του ισχυρισμού του επικαλέστηκε τις αποφάσεις Ρεβελιώτης και Κοκκίνης κατά Ελλάδας¹⁵³.

Το ΣτΕ απέρριψε τον λόγο με τη λιτή αιτιολογία ότι οι αποφάσεις που επικαλέστηκε ο προσφεύγων, για να θεμελιώσει την αντίθεση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης με τις ως άνω αποφάσεις, δεν αφορούσαν το ίδιο νομικό ζήτημα. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αποφάσεις που επικαλέστηκε ο προσφεύγων, επεσήμαναν την αναγκαιότητα να είναι σαφής ο χρόνος έναρξης των προθεσμιών παραγραφής, μέσω της σύνδεσής του με αντικειμενικά γεγονότα και όχι με «τυχαία και απρόβλεπτα γεγονότα εκτός της σφαίρας επιρροής του διαδίκου¹⁵⁴». Κατά την κρίση του ΕΔΔΑ, παρόλο που οι αποφάσεις αυτές αφορούσαν διαφορετικούς τύπους απαιτήσεων, το νομικό ζήτημα της ασφάλειας δικαίου και της σαφήνειας των προθεσμιών παραγραφής, που έθεταν, ήταν στην ουσία το ίδιο με αυτό που επικαλέστηκε ο προσφεύγων. Ως εκ τούτου, χωρίς να το λέει ρητά, το ΕΔΔΑ έκρινε διαφορετικά από το ΣτΕ, επί του παραδεκτού του ισχυρισμού του προσφεύγοντος¹⁵⁵.

Ακολούθως, το δικαστήριο κατέληξε ότι το ΣτΕ δεν αιτιολόγησε την κρίση του περί του ότι οι αποφάσεις που επικαλέστηκε ο προσφεύγων δεν αφορούν το ίδιο νομικό ζήτημα που υποκινείτο με τον επικαλούμενο λόγο αναίρεσεως, παρόλο που τούτο ήταν αναγκαίο, εφόσον τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εξετάζουν με ιδιαίτερη προσοχή υποθέσεις που αφορούν δικαιώματα της Σύμβασης¹⁵⁶. Μ' αυτή την έννοια το δικαστήριο

151 § 61.

152 § 62.

153 § 68.

154 § 69.

155 § 70.

156 § 72.

απαιτεί ένα ιδιαίτερο καθήκον αιτιολόγησης της απόφασης, ειδικά, όταν ο ισχυρισμός της αναιρέσεως αφορά διατάξεις της Σύμβασης. Επιπλέον, και τούτο είναι σημαντικό, το δικαστήριο διέκρινε την περίπτωση της αναίρεσης από την περίπτωση της έφεσης, καθώς έκρινε ότι στην περίπτωση της έφεσης απαιτείται ειδικότερη αιτιολόγηση της απόρριψης του εν λόγω ισχυρισμού¹⁵⁷.

Έτσι, παρόλο που, όπως προαναφέρθηκε, το ΕΔΔΑ δέχεται ότι η απόρριψη ενός ενδίκου μέσου, εξεταζόμενου στο πλαίσιο μιας διαδικασίας φίλτρων, δεν χρήζει ειδικής αιτιολόγησης, εν προκειμένω, και ενώ οι συγκεκριμένες διατάξεις του άρθρου 12 του Ν 3900/2010 συγκαταλέγονται σε διαδικασία φίλτρων για την απόρριψη ενδίκων μέσων, το ΕΔΔΑ απαίτησε την ειδική αιτιολόγηση της απορρίψεως. Και τούτο, εν όψει της φύσης του ισχυρισμού, που αφορούσε την παραβίαση της Σύμβασης.

Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι το ΣτΕ εφάρμοσε την πάγια νομολογία του κατά την εξέταση του επίμαχου ζητήματος. Ωστόσο, το δικαστήριο αντέτεινε ότι ο προσφεύγων αντιμετώπισε πρακτικά εμπόδια στην πρόσβαση στη νομολογία, για τη θεμελίωση του ισχυρισμού του επί του παραδεκτού, καθώς η κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι οι αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων δημοσιεύονται σε κάποια επίσημη και προσιτή βάση δεδομένων ή σε επίσημα περιοδικά. Η ερμηνεία του ΣτΕ, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη αυτά τα εμπόδια, συνιστά υπερβολικό formalισμό που πλήττει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, κατά την κρίση του δικαστηρίου¹⁵⁸.

Στη θεωρία υποστηρίχθηκε ότι το ΕΔΔΑ πλήττει το *in abstracto* περιεχόμενο των δικονομικών ρυθμίσεων του Ν 3900/2010¹⁵⁹. Στην πραγματικότητα, όμως, το ΕΔΔΑ αμφισβήτησε μια πραγματολογική συνιστώσα της σχετικής διαφοράς επαλλήλως της κύριας κρίσης του: την παράλειψη της ελληνικής έννομης τάξης να ψηφιοποιήσει

157 § 72.

158 § 72.

159 X. Τσιλιώτης, Η απόφαση της 19.11.2024 του ΕΔΔΑ (Τσιώλης κατά Ελλάδας) ως ρήγμα και όχι αναίρεση των προϋποθέσεων παραδεκτού της αιτήσεως αναίρέσεως ενώπιον του ΣτΕ σε https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/thema-h-apofash-ths-19-11-2024-tou-edda-tsiwlis-kata-elladas-ws-rhghma-kai-oxi-anairesh-twn-proypotheseewn-paradektou-ths-aithsews-anairesews-enwpion-tou-ste/#_ftnref23 (τελευταία πρόσβαση στις 11-4-2026). Αντίστοιχη κριτική και σε Ν. Ρουπίνα, Το παραδεκτό της αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Σχόλιο στην απόφαση ΕΔΔΑ Τσιώλης κατά Ελλάδας, σε Νομαρχία, 2025, σε <https://nomarchia.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CF%84%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BD/> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026),

ολοσχερώς και να καταστήσει προσβάσιμες στο κοινό όλες τις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων της Χώρας.

Το δικαστήριο δεν αμφισβήτησε τη συμβατότητα των ρυθμίσεων του άρθρου 12 του Ν 3900/2010. Επεσήμανε, όμως, ότι σε εκάστη συγκεκριμένη περίπτωση η αδυναμία πρόσβασης του διαδικού στη νομολογία, λόγω της έλλειψης ψηφιοποίησης, μπορεί να συνιστά πρακτικό εμπόδιο να θεμελιώσει τον ισχυρισμό του περί ύπαρξης αντίθετης νομολογίας ή της έλλειψης νομολογίας και η απόρριψη του ένδικου μέσου ή του ισχυρισμού του κατά το μέρος αυτό μπορεί να συνιστά κατά περίπτωση τυπολατρική ερμηνεία, η οποία φράσσει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο.

Για να πούμε, όμως, την αλήθεια, σπάνια ένας επιμελής δικηγόρος δεν θα βρει την αντίθετη νομολογία του ανωτάτου δικαστηρίου σε κρίση προσβαλλόμενης απόφασης κατώτερου δικαστηρίου. Και τούτο, διότι πολλές αποφάσεις δημοσιεύονται στις ηλεκτρονικές βάσεις των διοικητικών δικαστηρίων και, ιδίως, του ΣτΕ¹⁶⁰, αλλά και σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά. Και πώς θα αντιπαρέχεται το δικαστήριο συναφή ισχυρισμό του διαδικού ότι στερήθηκε της δυνατότητας να θεμελιώσει τον ισχυρισμό του διότι δεν διαθέτει πρόσβαση στις αποφάσεις του δικαστηρίου; Δηλαδή εάν το ΣτΕ υποδείξει στην απόφασή του ότι η απόφαση που επιλύει το θέμα σύμφωνα με την κρίση της προσβαλλόμενης απόφασης ή και αντίθετα με αυτήν είναι δημοσιευμένη στη βάση του ΣτΕ, που είναι προσβάσιμη στο κοινό, ή σε συγκεκριμένο περιοδικό της εγχώριας έννομης τάξης, θα έχει αποκρούσει τον ισχυρισμό του διαδικού περί προσβολής του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο; Εξάλλου, εάν ο διάδικος ισχυριστεί ότι δεν υπάρχει νομολογία για το επίμαχο νομικό ζήτημα, το δικαστήριο, βάσει της αρχής *iura novit curia*, αν υπάρχει νομολογία για το νομικό ζήτημα που τίθεται θα την παραθέσει ή, αν δεν υπάρχει, θα εξετάσει επί της ουσίας τον εν λόγω ισχυρισμό, κι ως εκ τούτου, δεν θα προσβληθεί το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο.

Επομένως, άλλο είναι το ζήτημα της εσωτερικής λογικής και της αναλογικότητας των διατάξεων του άρθρου 12 του Ν 3900/2010¹⁶¹, που δεν εθίγη με την απόφαση του ΕΔΔΑ, αλλά, αντιθέτως, επιβεβαιώθηκε, και άλλο το εν γένει ζήτημα της ψηφιοποίησης

160 Βλ. όμως, ότι οι νεότερες αποφάσεις του ΣτΕ είναι διαθέσιμες στη βάση δεδομένων σε <https://daily.nb.org/nomika-nea/anatropi-to-ste-diapsevdei-to-edda-thryallida-i-apofasi-tsiolis-kata-elladas/> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

161 Για το ζήτημα αυτό, βλ., αντί άλλων, Β. Μπουκουβάλα, Οι δικονομικές μεταρρυθμίσεις που τέθηκαν στην άσκηση της αιτήσεως αναίρεσεως με το άρθρο 12 του ν. 3900/2010 και η επιρροή τους στα χαρακτηριστικά του δικαστικού ελέγχου των νόμων στην Ελλάδα, ΕφημΔΔ, 5/2016, σ. 549 επ.

όλων των δικαστικών αποφάσεων της διοικητικής δικαιοσύνης, που συνιστά, πράγματι, έλλειμμα της εθνικής έννομης τάξης μας.

Αυτό που φαίνεται περισσότερο να υπέδειξε το ΕΔΔΑ στον Έλληνα δικαστή είναι ένα ιδιαίτερο καθήκον αιτιολόγησης της απόρριψης της αναίρεσης και εκάστου λόγου αναιρέσεως, όταν ο διάδικος επικαλείται ισχυρισμό παραβίασης της Σύμβασης ή όταν εξετάζονται οι προϋποθέσεις παραδεκτού της έφεσης βάσει των διατάξεων του Ν 3900/2010.

Στην πολύ πρόσφατη απόφαση Αραβαντινός κατά Ελλάδας¹⁶² το ΕΔΔΑ κλήθηκε να κρίνει εκ νέου τη συμβατότητα των περιορισμών του άρθρου 12 του Ν 3900/2010 με κανόνα αναφοράς το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Ειδικότερα, με απόφαση του ΣτΕ απορρίφθηκε αίτηση αναιρέσεως κατά αποφάσεως Διοικητικού Εφετείου, κατά πλειοψηφία, με την αιτιολογία ότι το Εφετείο στην απόφασή του δεν συνέταξε, για το κρίσιμο ζήτημα του προβαλλόμενου ισχυρισμού του αναιρεσιόντος, μείζονα πρόταση δικανικού συλλογισμού, η οποία να έρχεται σε αντίθεση με απόφαση ανωτάτου δικαστηρίου και εν προκειμένω του δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ.2 του Συντάγματος¹⁶³, κι ως εκ τούτου, δεν θεμελιώνεται η ειδική προϋπόθεση του παραδεκτού που έχει τεθεί με τη νομολογία του δικαστηρίου, ήτοι η αντίθεση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης προς υφιστάμενη νομολογία να μην αναφέρεται σε ζητήματα αιτιολογίας, συνδεδεμένα με το πραγματικό της κρινόμενης υποθέσεως, αλλά να αφορά αποκλειστικά στην ερμηνεία διατάξεως νόμου ή γενικής αρχής, δυνάμενης να έχει γενικότερη εφαρμογή, ανεξαρτήτως του εάν αυτή η ερμηνεία διατυπώνεται στη μείζονα ή στην ελάχιστονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού.

Ο αναιρεσιών υποστήριξε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι η απόρριψη του ισχυρισμού του από το Διοικητικό Εφετείο, περί του ότι το πρωτόδικο δικαστήριο δεν υπολόγισε ορθά τις αποδοχές του βάσει του αιτήματος της αγωγής του και σύμφωνα με την απόφαση του ειδικού δικαστηρίου, προϋποθέτει αναγκαίως την αποδοχή της μείζονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού του πρωτόδικου δικαστηρίου, ακόμη κι αν στην απόφασή του παρέλειψε να συντάξει και να παραθέσει μείζονα πρόταση.

162 ΕΔΔΑ, Αραβαντινός κατά Ελλάδας, 5 Μαΐου 2026, 3922/19.

163 Το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 88 παρ.2 του Συντάγματος είναι αρμόδιο να επιλύει τις διαφορές που προκύπτουν από την καταβολή κάθε είδους αποδοχών και συντάξεων στους δικαστικούς λειτουργούς και εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει τη μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

Το ΕΔΔΑ στην απόφασή του επανέλαβε ότι οι προϋποθέσεις του άρθρου 12 του Ν 3900/2010 δεν αντίκεινται στο άρθρο 6 της Σύμβασης σε αφηρημένο επίπεδο. Εν συνεχεία, έλαβε υπόψη του τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπόθεσης και συγκεκριμένα ότι: α. η υπόθεση είχε παραπεμφθεί προς εκδίκαση για οριστική κρίση από το δικαστήριο του άρθρου 88 παρ.2 του Συντάγματος στο αρμόδιο διοικητικό πρωτοδικείο, κι ως εκ τούτου, το εν λόγω δικαστήριο κλήθηκε να ασκήσει πλήρως τις δικαιοδοτικές του αρμοδιότητες επί της δικαζόμενης διαφοράς και β. η απόρριψη του ισχυρισμού του αναιρεσείοντος από το πρωτοβάθμιο και εν συνεχεία το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, αναπόφευκτα προϋποθέτει την ερμηνεία των κρίσιμων διατάξεων του νόμου, έστω κι αν μια τέτοια ερμηνεία δεν αποτυπώνεται ρητώς στην απόφαση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι δεν μπορεί να κατανοήσει πώς το Διοικητικό Εφετείο θα μπορούσε να αποφασίσει επί του ζητήματος της αξίωσης του αιτούντος και του καθορισμού του ποσού της οφειλόμενης αποζημίωσης, χωρίς, τουλάχιστον σιωπηρά ή έμμεσα – υιοθετώντας τη συλλογιστική του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου – να ερμηνεύσει τις διατάξεις που αφορούν τον υπολογισμό των οφειλομένων μισθολογικών αποδοχών του. Κατόπιν τούτων, κατέληξε ότι εσφαλμένως απορρίφθηκε ο ισχυρισμός του αναιρεσείοντος από την πλειοψηφία του ΣτΕ, ήτοι ότι δεν είχε συνταχθεί εμμέσως μείζονα πρόταση δικανικού συλλογισμού, επικυρώνοντας σχετική μειοψηφία που αποτυπώθηκε στην απόφαση. Στο πλαίσιο αυτό, το δικαστήριο επάλληλα έκρινε ότι η παράλειψη του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου να συντάξει μείζονα πρόταση στον δικανικό του συλλογισμό δεν μπορεί να καταλογισθεί στον διάδικο με την κύρωση του απαραδέκτου του λόγου της αιτήσεως αναιρέσεως.

Κατόπιν των ανωτέρω κρίσεων το δικαστήριο κατέληξε ότι το ΣτΕ με την ανωτέρω ερμηνεία διέρρηξε τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ της θεμιτής μέριμνας προς τήρηση των δικονομικών προϋποθέσεων του παραδεκτού και του δικαιώματος πρόσβασης στον δικαστή, εκδηλώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο υπερβολική τυπολατρία.

Δεν είναι τυχαίο ότι το ΕΔΔΑ, στις δύο ανωτέρω αποφάσεις, Τσιώλης κατά Ελλάδας και Αραβαντινός κατά Ελλάδας, αξιοποίησε τις μειοψηφίες που είχαν διατυπωθεί στις δικαστικές αποφάσεις, τις οποίες και προέκρινε για να θεμελιώσει την ερμηνεία του.

Η απόφαση Αραβαντινός κατά Ελλάδας του ΕΔΔΑ ίσως πρέπει να διαβαστεί με μεγαλύτερη ευρύτητα. Φαίνεται ότι ακόμη κι αν στην προσβαλλόμενη με ένδικο μέσο

απόφαση δεν υπάρχει ερμηνεία στη μείζονα σκέψη του δικανικού συλλογισμού ή αν η ερμηνεία αυτή είναι ορθή, αυτό που έχει σημασία για τη θεμελίωση της κρίσης ότι ο κανόνας που εφάρμοσε ο δικαστής έρχεται σε σύγκρουση με την υφιστάμενη νομολογία είναι ο υπαγωγικός κανόνας που διέπλεσε στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ως εκ τούτου, αντίθεση σε απόφαση του ΣτΕ ή άλλου ανωτάτου δικαστηρίου μπορεί να προκύψει κι όταν το σφάλμα της κρίσης της προσβαλλόμενης δικαστικής απόφασης δεν εντοπίζεται στη μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού αλλά και στην υπαγωγή, στο σημείο δηλαδή της προσβαλλόμενης δικαστικής απόφασης, όπου ο δικαστής διαπλάθει τον ειδικότερο κανόνα που διέπει και ρυθμίζει τη δικαζόμενη διαφορά ή κατά την απόρριψη κάθε ειδικότερου ισχυρισμού του διαδίκου.

Το ΕΔΔΑ επιμένει για δεύτερη φορά στην ελαστικότερη εφαρμογή των διατάξεων περί παραδεκτού της αίτησης αναίρεσης. Εκφράζει άρρητα τη βούλησή του ή εύχεται το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο να είναι πρωτίστως δικαστήριο ελέγχου των εσφαλμένων δικαστικών αποφάσεων των κατώτερων δικαστηρίων, δηλαδή να προτάξει τον ανααιρετικό του χαρακτήρα;

VI. Συμπεράσματα

Δίκη χωρίς δικονομικές διατάξεις δεν μπορεί να υπάρξει, καθώς η φόρμα αποτελεί αναγκαίο στοιχείο της. Το ΕΔΔΑ έχει επισημάνει ότι η τήρηση των κανόνων της δικονομίας είναι χρήσιμη και σημαντική, διότι περιορίζει τη διακριτική ευχέρεια του δικαστή, διασφαλίζει την ισότητα των όπλων, προλαμβάνει την αυθαιρεσία, επιτρέπει την αποτελεσματική επίλυση και εκδίκαση μιας διαφοράς εντός εύλογης προθεσμίας και εγγυάται την ασφάλεια δικαίου και τον σεβασμό προς το δικαστήριο¹⁶⁴. Η αποτυποποίηση της διαδικασίας της δίκης είναι λοιπόν ένα ουτοπικό όνειρο. Η δίκη θα είναι πάντα τυπική, θα περιβάλλεται, δηλαδή, από δικονομικούς κανόνες.

Εξάλλου, η “κατηγορία” του υπερβολικού formalισμού, όπως διεξοδικά αναλύθηκε, δεν είναι προνόμιο της ελληνικής έννομης τάξης. Υπερβολικά formalιστικά ερμηνεύουν και τα δικαστήρια της Γαλλίας. Ως εκ τούτου, ενδεχόμενος αφορισμός ότι ο υπερβολικός formalισμός είναι απόδειξη της μη ύπαρξης κράτους δικαίου στη χώρα μας θα είναι μάλλον λίγο υπερβολικός. Απλά ο εθνικός δικαστής καλείται να τηρήσει το μέτρο. Το μέτρο μεταξύ της αναγκαιότητας και ως προς όλους εφαρμογής των δικονομικών κανόνων και της αποφυγής του υπερβολικού formalισμού.

164 ΕΔΔΑ, Zubac κατά Κροατίας, 5 Απριλίου 2018, 40160/12, § 96.

Πότε όμως η εφαρμογή των δικονομικών κανόνων καταλήγει να είναι υπερβολικός formalισμός; Υποστηρίζεται στη γαλλική έννομη τάξη ότι η εφαρμογή των δικονομικών κανόνων δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα πέρα από τους σκοπούς της δίκαιης δίκης. Οι δικονομικοί κανόνες αποκτούν χαρακτήρα έτσι περισσότερο λειτουργικό παρά τυπικό και εφαρμόζονται υπό το φως των κριτηρίων της αναλογικότητας και του σκοπού θέσπισης κάθε εφαρμοζόμενου κανόνα δικαίου¹⁶⁵. Για να αποφύγει ο δικαστής τον υπερβολικό formalισμό θα πρέπει να ελέγχει, πρώτον, αν ο περιορισμός απορρέει από κανόνα δικαίου που είναι προσβάσιμος και προβλέψιμος για τον ενδιαφερόμενο διάδικο. Δεύτερον, οι διαδικαστικές πλημμέλειες πρέπει να καταλογίζονται στον ίδιο τον διάδικο ή στον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί, και όχι σε όργανο της δημόσιας υπηρεσίας της δικαιοσύνης¹⁶⁶ ή τρίτο. Τρίτον, οι δικονομικοί κανόνες πρέπει να επιδιώκουν έναν θεμιτό σκοπό και να έχουν αναλογικό χαρακτήρα¹⁶⁷. Συναφώς, θα πρέπει το δικαστήριο να αποφεύγει τον υπερβολικό formalισμό όταν δεν στοιχειοθετείται βλάβη από την παράβαση του δικονομικού κανόνα¹⁶⁸ ή όταν εν πάση περιπτώσει ο σκοπός των διατάξεων έχει ή μπορεί να επιτευχθεί εν τέλει¹⁶⁹.

Υπό την ίδια λογική, όπως προκύπτει από τη νομολογία που προπαρατέθηκε, το δικαστήριο θα πρέπει να λαμβάνει πρόνοια και να καθοδηγεί τον διάδικο, καλώντας τον να διορθώσει τις τυπικές παραλείψεις, να μην καταλογίζει υπέρμετρες δικονομικές συνέπειες σε επουσιώδη δικονομικά σφάλματα, να μην ενεργεί αντιφατικά, κλονίζοντας την εμπιστοσύνη του διαδίκου στην εγκυρότητα της διαδικασίας, να ελέγχει διεξοδικά αν υπήρχαν πρακτικά εμπόδια, που εμπόδισαν τον διάδικο στην εκπλήρωση των δικονομικών υποχρεώσεών του, άνευ υπαιτιότητάς του, να ελέγχει αν επωμίζεται ο διάδικος ένα υπερβολικό δικονομικό βάρος¹⁷⁰ και, τέλος, να ενημερώνει τον διάδικο που

165 J. Van Compernelle/G. De Leval, Pour une conception finaliste et fonctionnelle du formalisme procédural dans le procès civil, *Journal de Tribunaux*, 2012, σσ. 509 – 513.

166 Βλ. και Στ. Τσάκωνα, Η παράλειψη του αρμόδιου δικαστικού υπαλλήλου ως λόγος απόρριψης του ενδίκου μέσου ως απαραδέκτου (υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Αρείου Πάγου), *ΠειρΝομ*, 4/2008, σ. 372 – 377.

167 P. Gilliaux, *Droit(s) européen(s) à un procès équitable*, Bruxelles, Bruylant 2012, σσ.370-372.

168 Για τη σύνδεση της σχετικής ακυρότητας και τον υπερβολικό formalισμό ή την υπερβολική τυπολατρία, βλ. Χ. Χιόνη-Χότουμαν, Παρατηρήσεις στην ΑΠ (Ποιν) 200/2024 - Συνέπειες των ελλείψεων στη σημείωση κατ' αρ. 162 παρ. 2 ΚΠΔ, *ΠοινΔικ*, 11/2024, σ. 1093 – 1094.

169 J. Van Compernelle/G. De Leval, Pour une conception finaliste et fonctionnelle du formalisme procédural dans le procès civil, *ό.π.*, σ.510.

170 ΣτΕ 4105/2015, σκ.5.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού formalισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρβάρα Μπουκουβάλα

τελεί σε κατάσταση “ευαλωτότητας” για τα δικονομικά δικαιώματά του ή τις δικονομικές του υποχρεώσεις¹⁷¹.

Δεν πρέπει, πάντως, να παραβλέπεται και η κριτική ότι με αυτόν τον τρόπο οδηγούμαστε σε περιπτώσιολογικές εφαρμογές των δικονομικών κανόνων δικαίου, οι οποίες μπορεί να πλήξουν την ασφάλεια δικαίου και να δημιουργήσουν ζήτημα στον δικαστή αναφορικά με την ευθυκρισία και την αμεροληψία του σε εκάστη συγκεκριμένη περίπτωση¹⁷².

Περαιτέρω, όταν ο δικονομικός κανόνας θέτει όρους επί ποινή απαραδέκτου, εισάγοντας απόλυτη ακυρότητα, αυτός ο κανόνας πρέπει, κατ’ αρχήν να τηρείται, καθώς αν ανοίξουμε τον ασκό του Αϊόλου και αφήσουμε ελεύθερες τις πληθωριστικές και περιπτώσιολογικές ερμηνείες θα αναιρούσαμε τη σαφήνεια και προβλεψιμότητα του μόνου δικαίου που επιδέχεται δυαδικές εφαρμογές και θα πλήτταμε ανεπανόρθωτα την ασφάλεια του δικαίου και την ισότητα των διαδίκων¹⁷³.

Εν κατακλείδι, ο δικαστής έχει τα εργαλεία για να απαλύνει το σύστημα των δικονομικών ακυροτήτων εκεί που πρέπει και εκεί που μπορεί. Και οι διάδικοι υποχρεούνται να εφαρμόζουν τους κανόνες δικαίου που είναι σαφείς, ώστε να κριθεί επί της ουσίας η υπόθεσή τους από το δικαστήριο.

Ίσως ένα σύστημα δικαιοσύνης όπου η διαφορά θα εισάγεται στο ακροατήριο εκκαθαρισμένη από τους δικονομικούς κανόνες της προδικασίας, οι οποίοι, επιπλέον, θα είναι σαφείς και ανεπίδεκτοι αμφισβήτησης από τον διάδικο, ο οποίος θα καλείται να διορθώσει τις τυπικές παραλείψεις πριν η υπόθεσή του αντικρίσει το πραιτώριο του δικαστή, θα μείωνε στη διοικητική δίκη το πρόβλημα του υπερβολικού formalισμού. Μια τέτοια προσπάθεια γίνεται σήμερα με τη θέσπιση ενός νέου Κώδικα Διοικητικής

171 Για παράδειγμα, ευαλωτότητα συντρέχει όταν κάποιος είναι κρατούμενος, όπως αναλύθηκε παραπάνω ή ακόμη, και κατηγορούμενος, οπότε, εν όψει της ευαλωτότητάς του θα πρέπει να παρέχεται σ’ αυτόν ανάλογη δικονομική βοήθεια με την καθοδήγησή του ως προς την άσκηση των δικονομικών δικαιωμάτων του ή την τήρηση των δικονομικών υποχρεώσεων του, Λ. Μαργαρίτης/Χ. Σατλάνης, Ποινικά και ποινικοδικονομικά ζητήματα από την πρόσφατη νομολογία (ΜΕΡΟΣ Β’), ΠοινΔικ, 12/2016, σελ. 1150 – 1167. Το ίδιο θα μπορούσε *mutandis mutandis* να γίνει δεκτό και στη διοικητική δίκη σε κοινωνικοασφαλιστικές υποθέσεις, εγκαινιάζοντας η διοικητική δίκη μια νέα μορφή “δικονομικής ευαλωτότητας”.

172 A. Defrance, *La place du formalisme dans la procédure en justice* σ.17 σε <https://thesis.dial.uclouvain.be/server/api/core/bitstreams/5b62867f-0d1c-494a-9c10-1390dcc11443/content> (τελευταία πρόσβαση στις 11-5-2026).

173 *Ibidem*.

Le droit pour le droit: Συγκριτική προσέγγιση του υπερβολικού φορμαλισμού σε Ελλάδα και Γαλλία, Βαρθάρα Μπουκουβάλα

Δικονομίας, η οποία ευελπιστούμε να αποδώσει καρπούς. Τούτο, όμως, ανήκει στο πλαίσιο μιας άλλης μελέτης.